

פירושו של רבינו 'אור החיים' הקדוש

פרשת בלק

למעוניינים לקבל במייל את פירושו של 'אור החיים' הקדוש,

נא לשלוח בקשות למייל

pnineeh@gmail.com

[ב] וירא בלק בן צפור וגו' ויגר מואב וגו'. צריך לדעת לאיזה ענין תלה הראיה בבלק ולא בבעלי המגור שהם מואב. ב'. למה לא פחדו אלא מואב ולא מדין, ומה גם שהמדינים להם יאות הפחד כי המה אבדו ולא מואב ומזליהו יחזה את אשר יקרה להם. ונראה על פי דבריהם (במד"ר פ"כ) שאמרו שבלק מנסיכי מדין היה אלא שמחמת פחד ישראל עשאוהו מואב מלך עליהם, מעתה במאמר וירא בלק גילה הפסוק פחד ומורא מדין כי אז באותו מצב היה גדול נסיכם של מדין, והגם שלא הזכיר בפירוש המורא מובן הוא בזכרון מעשה ישראל לאמורי שהם תוקף כל יושבי הארץ, והזכיר אחר כך מגור מואב גם כן דכתיב ויגר מואב, ומאמצעות ב' מוראים עשו שלום ביניהם ויאמר מואב לזקני וגו', וכן אמרו ז"ל (שם) וזה לשונם והלא המואבים נלחמים עם המדינים דכתיב המכה את מדין בשדה מואב ושנאה היה ביניהם מעולם משל לב' כלבים וכו' עד כאן, הרי ששניהם פחדו, וטעם הכנעתם של מואב שקבלו מנסיכי מדין למלך עליהם ולא להפך מפני שמואב היו צריכין לעצתן לפי שנתגדל משה ביניהם כאומרם ז"ל (שם) ולזה נכנעו להם והמליכו נסיכם:

עוד נראה בהעיר עוד למה אמר לשון ראה ולא לשון שמיעה, והגם שרז"ל אמרו (מכילתא) וזה לשונם יש ראה שהיא שמיעה כגון וכל העם רואים את הקולות עד כאן, הלא במקום אחר (מכילתא) מצינו שדרשו שהיו רואים הקולות ממש. עוד למה הוצרך להזכיר שם אביו בן צפור, עוד למה דקדק לומר ב' רבויים **את כל**. עוד צריך לדעת למה כפל לומר **ויגר מואב וגו', ויקץ וגו'** עוד למה פעם קראם העם ופעם קראם בני ישראל. אכן יתבאר על דרך אומרם ז"ל (זוהר כאן) כי בלק מכשף גדול היה יותר מבלעם והיה עושה כשפיו בצפור אחד ששמו ידוע, והוא אומר **וירא בלק** ובמה ראה בצפור, והוא אומר **בן צפור** פירוש להיותו בן צפור ראה בכשפיו של צפור, ואמר תיבת **בן** לצד כי הצפור הוא לו לאב ולקצין וממנו ידע את כל אשר עשה ישראל לאמורי, ולא הוצרך למגידים להודיע דבר קטן וגדול:

ואפשר שכוונת הכתוב היא שמקודם היות המעשה ראה בצפור, ודקדק לומר **את כל** רמז בריבוי כל לגופה שראה בצפור כל מה שעשה ישראל לאמורי, וריבוי את רמז לראיה אחרת עמה [אומה] שעתידה להיות כיוצא בדבר האמורי שעתידין ישראל לכלותם, ומה אומה היא שעקרו ישראל אז היא מדין, וזה רמז בתיבת **את**, הא למדת שראה מה שעשו לאמורי ומה שיעשו למדין, ואפשר שראה גם כן כי מואב מובטחים מצרת ישראל כמו שכן היה, כי הכישוף יגיד העתיד אם רע אם טוב, ומעתה תלה הראיה בבלק כי הוא הרואה בצפור לבד וראה זו לא ראה אותה אלא בלק בכשפיו, וכוונת הסיפור בדבר זה הוא להקדים הסיבות שסבבו מעשה קריאת בלעם והנמשך ממנו בעונות לישראל, שראיית בלק היתה סיבה אחת לנסבב כאשר אבאר, ואמר עוד **ויגר מואב** אינה הודעת הנמשך משמיעת בלק אלא הודעת סיבה אחרת למאורע הנמשך שנכנס בלב מואב מגור:

ודקדק לומר **מפני העם** פירוש לצד היותם רבים ותקיפים כאמרו כי רב הוא, והוסיף לומר **ויקץ וגו'** נתכוון לומר שהגם שנכנס בלבם המגור עם כל זה היו מוצאים תרופה לדבר בדרך טבע שישכרו עמים רבים וחזקים כנגדם אלא צרתם צרה לצד היותם בני ישראל שאין נצחונם כפי הטבע אלא בנס ופלא, והוא אומר ויקוצו **מפני בני ישראל** פירוש היותם בני ישראל ובאמצעות כל זה השלימו מואב עם מדין ומלך בלק עליהם ושלחו אחר בלעם והיו תוצאותיו חצר מות, ובהעדר אחת מכל הסיבות הנזכרות לא היו שולחים אחר בלעם ולא היה דבר, שאם לא היה ראיית בלק בנסתרות לא היה משיג לדעת את אשר תקראנה אותו ואת עמו במדין ולא היה מתרצה להשלים עם מואב להתחבר עמהם לבא כנגד ישראל, והגם שהיה שולח אחר בלעם והוא במקומו במדין, לא היה נסבב דבר בהפקרת הנשים שהפקירו המואבים כי מדין לא היו מובטחים ביציאתם לישראל כי אם המואבים לפי שאמר להם בנבואתו כי לא ירעו ולא ישחיתו להם אלא באחרית הימים דכתיב (כד יד) את אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים, ומזה הובטחו לשלוח בנותיהם למחנה העברים ולהתגר עמהם (סנהדרין קו). כי שלמים הם עמהם, מה שאין כן מדין שלא מצינו שהפקירו מהם אלא מדינית אחת שאמרו ז"ל (מ"ר כאן) שהיא בתו של בלק כי הוא זה הנקרא צור, גם אם לא היה מוראם של מואב מהעם גם שקצו מפני בני ישראל כמו שפירשנו טעם הכפל וכו' לא היו משלימין עם מדין ולהמליך עליהם נסיכם, לזה הקדים ה' הסיבה ואמר **וירא בלק וגו' ויגר וגו' ויקץ וגו'** וזה היה סיבת **ויאמר מואב וגו'** וישלח מלאכים וגו' והיה מה שהיה:

ד ילחכו וגו' את כל סביבותינו. אולי שלא רצו להראות כל כך מורך הלבב שהם יראים מהם אלא שהם חסים על הסביבות, ואמרו לשון רבים לכלול אותם עמהם, ואמרו **ובלק בן צפור** הם דברי הכתוב, או אפשר שהם דבריהם שאמרו כי דבר זה נוגע גם למדין להיות שבלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא ואם כן החרפה נוגעת למדין לצד נסיכם, ודקדק לומר **בעת ההוא** לומר לא לפניו ולא לאחריו, כי אחר שבא בלעם והודיע להם כי לא ירעו ולא ישחיתו למואב שלחו את בלק ולא היה עוד מלך עליהם, וזה לך האות שנמצא את נסיכי מדין ונהרג עמהם:

ה וישלח וגו' אל בלעם וגו'. הוצרך להזכיר שם אביו **בן בעור**, גם להזכיר מקומו **פתורה אשר** וגו' **ארץ בני עמו**, להודיעך הזריזות שעשה בלק הרשע בשליחות זה כדי שיבא לידי גמר תכף ומיד, לזה פירש לשלוחים ואמר **בן בעור** לבל יתחלף בלעם בבלעם, וכדי שלא יתעכבו לחזר אחריו ציין להם מקומו ואמר **פתורה**, ולחשש מקום אחר ששמו פתורה אמר **על הנהר**, והודיעם עוד כי הארץ ההיא היא **ארץ בני עמו** וכלם ידעו אותו גם ידעו דרך הלך בו, כי לפעמים לא ימצא האיש בביתו והם יודיעו מקום אשר ימצאוהו שם:

לקרוא לו. נתחכם בתחילת מאמר השליחות לומר כי מה ששולח אחריו הוא להנאת עצמו של בלעם כי הוא רוצה לעשות עמו טובה, והכוונה בזה לרוץ אחר הנאתו בלא עיכוב:

הנה עם יצא וגו'. צריך לדעת אומרו **הנה**. גם אומרו **יצא** וכי לא ידוע הוא לכל העולם שיצאו ישראל ומה גם לבלעם שהוצרך להודיעו, גם אומר **הנה כסה** שהיה לו לומר ויכם וגו'. ויתבאר הענין על פי דבריהם ז"ל (שמו"ד פ"א) שאמרו ג' יועצים היו לפרעה כשאמר על ישראל הבה נתחכמה לו ואחד מהם הוא בלעם והוא אשר יעץ עליהם רעה ובכשפיו העמיד כישוף לבל יוכל עבד לברוח ממצרים והיה מובטח כי לעולם לא יצא עם ישראל ממצרים, ולזה שלח לומר לו **הנה עם יצא ממצרים** פירוש הפך הידוע ובטל כח הכשפים, ואפשר כי בלעם היה מבטיח את בלק שלא יצאו ישראל משם עולמית ולזה אמר לו הנה יצא, ואמרו **הנה כסה** את עין הארץ נתכוון גם כן נגד מה שיעץ עליהם במועצותיו הרעים למען ענותו למעטם, גם להרוג זכוריהם ולשחת הבנים הנה הוא הפך הדברים שלא בלבד שלא נתמעט אלא אדרבא נתרבה עד למאד, והוא אומרו **הנה כסה את עין הארץ**:

ואמרו והוא יושב ממולי. נתכוין בזה לומר שניכר מתוך מעשיו שמשים פניו למולי להורישני, ותמצא שאמרו רז"ל (מ"ר כאן) שישראל היו מראים עצמן מזויינים בכלי זיין נגד מואב מטעם חציפות הרשום בשם כידוע, ומזה הרגיש כי כונתם להרע להם. וטעמו של בלק ששלח דברים אלו בשליחות לבלעם, לצד שחש שיאמר בלעם למה לי ללכת שמה ויכול אני לעשות המעשים שיש בידי לעשות במקום שהיה בו, גם חשש בלק שירגיש בלעם בכשפיו לדעת כי לא ירעו ולא ישחיתו בגבול מואב ולא ירצה לבא ומשם ישלח לומר להם כי העם לא יצורו אותם ולא יתגרו בהם, לזה הקדים בתחילת השליחות ואמר **הנה עם וגו' הנה כסה וגו'** לומר שאין לסמוך בענייני עם זה על אשר יגידו עליהם הכשפים שהרי אמרת לא יצא ויצא, ועצה עליהם גם כן לא תעמוד כמו שלא עמדה עצתך להמעטים שהנה כסה וגו', ולומר לי שלא יתגרו מלחמה במואב והנני רואה שהוא נגד זה שהנה הוא יושב ממולי, לזה לא תסמוך על מה שתשכיל בידיעתך ובא תבא:

ו ועתה לכה נא וגו', אמר ועתה שלא יעכב אפילו שיעור שעה אחת כי כל שעה הם בסכנה מצדם, ואמרו נא לשון בקשה וסמך הבקשה לעיקר הפעולה שהיא ארה לי וגו' ודקדק לומר תיבת **לי** שתהיה הארירה בהם לי לצורכי, והכוונה בזה שלא תתעכב הארירה עד אחר שיעשו נקמה בהם ומה שהיה כבר היה אלא שתעשה הפעולה תכף ומיד שבזה תהיה הצלת מואב מהם, ורמז עוד במאמר **לי** לפי שקדם בלעם וברך את בלק כאומרם ז"ל (שם) לזה אמר ארה לי פירוש אפילו לי שכבר אני מבורך לא יועיל זה וצריך לארר אותם, ואם תאמר אינו צריך שכבר אתה מבורך, לזה אמר **כי עצום הוא ממני** כאן כלל ב' דברים, אחד ענין החוזק הטבעי, ואחד ענין הברכה כי עם זה ברכתו עצומה מברכתו, ואמרו **אולי נכה בו** פירוש ואחר כל זה עודני בגדר הספק אולי, וגם גדר ספק זה לא לאבדו אלא להכות בו לגרשו מעלי. גם נתכוון לומר כנגד הבינונים **נכה בו**, וכנגד הצדיקים **ואגרשנו**:

ובדרך רמז פיו הכשילו במאמר ארה לי לארר את בלק, וכן היה שגרם לו בעצתו מיתת כזבי בתו, גם היה סבה שישוב בלק למדין ושם נפל בחרב דכתיב (לא ח) ואת מלכי מדין הרגו וגו' ואת צור וגו', וזולת הליכת בלעם שגילה למואב כי מובטחים הם מישראל ולא יעשו להם דבר אלא באחרית הימים היה נשאר שם בלק ולא היה חוזר למדין ולא היה נהרג, הרי נתקיים שהלך לארותו לבלק לקיים מה שנאמר (תהלים לז) חרבם תבא בלבם:

כי ידעתי את וגו'. יתבאר על פי דבריהם (מ"ר כאן) שאמרו שבלעם ברך את בלק שיהיה מלך, לזה אמר **כי ידעתי את אשר תברך מבורך** שהרי נתקיימה בו ברכתו, ודבר זה הוא ידוע אצלו לבד לפי שהוא ניסה את הדבר ואינו ידוע לכל כי ברכת בלעם ברכה, ואשר יאור זה ידוע ממה שקלל מואב לסיחון, ויש להעיר בענין זה בשלמא מה שהיו צודקין קללותיו של בלעם יש ב' טעמים בדבר, א' להיותו רע עין, והב' שהיה ידוע רגע באפו כמאמרם ז"ל (ברכות ז.). והיה מקלל ברגע הזעם, אבל הברכה אין מציאות שתתקיים מפיו:

ונראה כי לעולם ברכת בלעם כברכת חמור אלא שהרשע היה מערים כשהיה רואה באצטגנינות שפלוני יעלה לגדולה וכדומה היה עושה שמברכו וכשבא הדבר ומתברך חושב שברכתו של בלעם גרמה ולא כן הוא אלא מזלו גרם, וכמו כן עשה לבלק שראה בכוכבו שעתיד למלוך במואב וברכו בדבר עצמו לרמותו כי הוא הסובב:

ח **לינו פה.** דקדק לומר תיבת **פה**, אולי שנתכוון לומר להם שילינו אתו במלוננו, וגמר אומר הטעם **והשיבותי וגו' כאשר ידבר וגו'**, דקדק לומר כאשר ולא אמר אשר ידבר וגו' נתכוון לומר טעם שאומר להם לינו פה עמו כדי שתכף ומיד כאשר ידבר ה' אליו ישיבם דבר מה שלא יהיה כן כשהיו חוץ למלוננו, ואמר **הלילה** אולי שאמר כן לצד צרות עינו שלא נתן להם אכסניא אלא ללילה אחת:

ט **מי האנשים וגו'.** צריך לדעת למה שאל אותו ה' הממנו יבצר כל דבר, עוד צריך לדעת למה הוצרך לומר תיבת **עמך** ולא הספיק במאמר האלה, עוד צריך לדעת תשובת בלעם שאמר בלק בן צפור וגו' וכי שאלתו יתברך היתה מי שלחם שאלתו היתה מי הם, ורז"ל הרגישו בדקדוק זה ואמרו (ילקוט) וזה לשונם מי האנשים וגו' אמר אותו רשע איני יודע בהם אלא בלק בן צפור שלח אלי עד כאן, פירוש מתוך הדברים שאמר בלק וגו' שלח וגו' מובן שנתכוון לומר איני יודע וגו' אלא בלק שלח וגו'. עוד צריך לדעת למה הוצרך לומר לו מלך מואב ולא הספיק בזכרון שמו, ונראה שכוונת מאמר ה' היא על פי מה שפירשנו בפסוק לינו פה שילינו עמו בחדרו המיוחד לו, לזה בא מאמר יתברך ואמר לו **מי** וגו' לשון השפלה על דרך אומרו (שמות ג) מי אנכי וגו', כמו כן אומרו **מי האנשים האלה** שהכנסת אותם למקום זה עמך בחדר המיוחד לך לדבר עמך מלאך האלהים, כי יקפיד ה' על כבוד בלעם בערך האומות כיון שהוא נביא עליהם, וכמו שמצינו (מד"ר פ"כ) שהרג את האתון משום כבודו של בלעם, ועיין בפסוק שאחר זה ויאמר אלהים, והבין בלעם דבריו ואמר טעם שעשה להם כבוד זה הוא לפי שהם שלוחי מלך, והוא אומר **בלק בן צפור** פירוש הידוע לנסיך מרין ועוד לו שהוא **מלך למואב שלח אלי** פירוש האנשים האלה ובשביל כבוד המלכות עשיתי אותם עמי, ובזה נתיישבו כל הדקדוקים:

עוד ירצה באומרו **מלך מואב** כי אומה זו לא ניתנה לישראל, ונתחכם במאמר זה כדי שיתרצה ה' לשולחו ולא יעכב על ידו, ולזה לא יעכב על ידו בהליכתו עם שלוחיו:

יא **הנה העם וגו'.** צריך לדעת למה שינה מדברי בלק כי בלק אמר **הנה עם יצא** והוא אמר **הנה העם היוצא**, ובלק אמר **הנה כסה** והוא אמר **ויכס**, בלק אמר **ועתה** והוא אמר **עתה**, בלק אמר **ארה** והוא אמר **קבה**, בלק אמר **נכה בו** והוא אמר **להלחם בו**, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (מ"ר כאן) שאמרו שבלעם טעה בדעתו כי יש דבר נעלם מה' ח"ו וטעה ממאמר מי האנשים וגו', והגם שפירשנו בו דרך אחר ע' פנים לתורה, וכיון שעינו הטעתו בזה חשב לשנות דברי בלק לפי שנשמע מהם שנאתו של בלעם וכמו שפירשתי במאמר הנה עם יצא, וחש בלעם להיות בעיני ה' שהוא שונא לישראל כי כבר נתפרסם לכל כי עם בני ישראל הם אהובי המקום ומעשה מצרים יוכיח, לזה שינה ואמר **הנה העם היוצא ממצרים** כידוע כי יציאת מצרים מפורסמת לכל העולם היתה, ולשון זה אין נשמע בו מה שפירש במאמר הנה עם יצא שזה יגיד אויבות בלעם, גם אמר **ויכס** וגו' ולא אמר הנה כסה מהטעם עצמו להסתיר הדברים הנשמע מהם היותו שונא כנזכר, לזה לא אמר הנה שיורה הודעת הפך מה שהיה ברצונם וידיעתם בישראל מעצתו כמו שפירשתי, ואמרו **ויכס** פירוש שמודיעו טעם הפחד שבא לו ממנו כי רב הוא:

ואמרו עתה לכה קבה פירוש נתכוון לבא בטענה שהדין עם בלק בדבר זה שהגם שהקב"ה נתן לישראל עמון ומואב עדיין לא הגיע זמן הנתינה והדין עמו להלחם בו ולגרשו, והוא אומר **עתה** פירוש בזמן זה קבה לי להלחם בו לגרשו מעלי, וכפי זה יש טעם בשינוי תיבת עתה שם היה אומר ועתה יהיה נשמע שהוא המשך מה שקדם לו והוא נתכוון לטענת הזמן שיכול הוא להלחם עמו בו, גם שינוי קבה כי אין כוונתו של בלק שיארר העם סתם שאז ימשך הרע לעם בין בערך מואב בין בערך האומות אלא יפרש בפירוש בלעם שאינו מאררו אלא בערך מלחמת מואב שיהיו ישראל מוכנעים וכו' לפני המואבים, לזה דקדק לומר **קבה לי** פירוש שיפרש הקללה שהיא לערך מואב, גם שינה במאמרו

להלחם בו במקום נכה בו לומר שאין חפץ לעשות לו רעה אלא להתגרה עמו במלחמה למנעו מארצו, גם שינה ואמר **וגרשתיו** ובלק אמר **מן הארץ**, אולי בלק נתכוון לגרשו מן [הארץ] הידועה אשר נתן ה' להם כי כשיכניעו ייראו מעלות אל הארץ, ובלעם לחושבו להמתיק ולהטעים דברי בלק כי אינו מבקש אלא הנאת עצמו ובטענה הנשמעת ואינו מאויבי ישראל לזה השמיט תיבת מן הארץ ואמר וגרשתיו פירוש שיגרשנו מעליו:

יב **ויאמר אלהים אל בלעם**. צריך לדעת למה הוצרך לומר **אל בלעם** ולא הספיק באומרו ויאמר לו. עוד למה הוצרך לומר **לא תלך לא תאור**. עוד למה הוצרך לומר לו הטעם **כי ברוך הוא** ורז"ל אמרו (מ"ר כאן) וזה לשונם אמר לו אקללם במקומי אמר לו לא תאור אמר לו אם כן אברכם אמר לו כי ברוך הוא עד כאן, ונראה לפרש הכתוב לפי מה שפירשתי במאמר מי האנשים וגו' שנתכוון לומר לו למה החשיבם להכניסם עמו בחדרו והשיבו כי בלק וגו', על זה הדרך כי משיבו ה' על ראשון ראשון, למה שהשיב בלק בן צפור וגו' שלח אלי והם שלוחי מלך לזה בא מאמרו יתברך לא תלך עמהם פירוש אינם ראויים ללכת הוא עמהם לפי ערך מעלתו, והודיעו כי בלק זלזל בכבודו ולא שלח לו שרים רבים ונכבדים, והוא מה שנתכוון במאמר ראשון **מי האנשים** לשון פחיתות לא מצד המשלח אלא מצד המשתלח, והוא בלעם לא הבין הכוונה מתחילה, ותמצא שהבין בלעם הדברים ואמר לשרים מאן ה' לתתי להלוך עמכם ויוסף בלק שלוח שרים רבים ונכבדים:

וטעם שהחשיבו ה' ועשה לו כבוד זה, מלבד הטעם שכתבתי למעלה בפסוק מי האנשים וגו', נראה עוד לומר טעם בדבר כי ה' נתן לו שכרו שאמר בתחילת תשובתו לזקני מואב והשיבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי, וידוע כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ואפילו של אומות העולם, וצא ולמד (סנהדרין צו.) מה שילם הקב"ה לנבוכדנצר על פסיעותיו וכו', וגם כאן שלם לו שכרו וכבדו ואמר לו לא תלך עמהם, ועל פי הדברים יתיישב על נכון מה שדקדקנו באומרו ויאמר ה' **אל בלעם** פירוש מאמר שנוגע לבלעם לכבודו לא תלך עמהם שאין זה כבודך הגם שהיו באים לקרוא לך על דבר שיש לך רשות לעשותו, ולזה דקדק לומר **עמהם**, וכנגד עיקר השליחות אמר לא תאור את העם, ואמר **לא תאור** ולא לקח לשון עצמו שאמר בלעם קבה לי, להודיעו כי ידע גם לשון השליחות ששלח בלק ולשון ארה אמר ועקצו לבלעם ברמז זה שידע ששינה בלשונו, ואמר **כי ברוך הוא** שלא יבין ששני המאמרים שאמר ה' אליו לא תלך ולא תאור טעם אחד להם והוא משום כבודו של בלעם כמו שדייקנו מאמרו אל בלעם ומאמרו תיבת עמהם וכפי זה כשיהיו שרים רבים ונכבדים יעשה רצון בלק וילך ויאור, לזה אמר **כי ברוך** פירוש זה הוא טעם מאמר לא תאר, ולענין ההליכה עמהם הוא שישנו לטעם הקפדת כבודו של בלעם:

עוד נראה לפרש הכתוב על זה הדרך לפי שידע ה' כי בלעם חפץ רשע הוא ולבסוף ילך כמו שכן היה שהסכים ה' ושלחו כאשר אבאר הטעם במקומו בעזרת ה', לזה אמר לו ה' **לא תלך עמהם** פירוש עמהם שהחליט לו ההליכה, ואם היה אומר לו לא תלך אין עוד מציאות לחזור ולומר לו קום לך, ודקדק לומר **אל בלעם** נתכוין לתת טעם הדבר, בשביל מחשבת בלעם שרצה לילך לזה הוא שלא החליט לו ההליכה ודקדק לומר עמהם, ואמרו **לא תאור** וגו' **כי ברוך הוא** נתכוין בזה להשיב על מה שדקדק בלעם בדבריו ואמר עתה לכה קבה וגו' כפי מה שפירשתי שנתכוון לומר שטענת מואב טענה שעדיין לא הגיע זמן זכייתם במואב עתה, לזה אמר **לא תאור** וגו', ואם תאמר והלא לא הגיע זמן זכייתם במואב, כי ברוך הוא אין ברוך אלא צדיק כי הצדקות הוא מקור הברכות, והכוונה בזה שאל יחשדם ברשע כי ודאי שלא יכנסו בגדר שעדיין לא הגיעם, ובחר לכנות הצדיק לברוך שנתכוון לכלול גם כן מה שפירשנו בדרך הראשון:

יג **ויקם בלעם בבקר**. אולי לפי שהיתה בשורה רעה להם לא רצה לגלות להם בלילה לפי מה שאמרנו שהיו במלונו עצמה והמתין עד הבקר, או ירצה שלא קם מתרדמתו עד הבקר, והוא אומר **ויקם בלעם בבקר** ולא קודם, או אפשר שיבר הכתוב בגנות בלעם ששלחם מהר כדי שימהר לשלוח אחרים נכבדים. או להודיע צרות עינו שמהר לשלחם קודם הגעת זמן האוכל הפך מנדיבות אבי הנערה פלגש בגבעה (שופטים יט) שאמר לחתנו שעמד ללכת בבקר סעד לברך פת לחם ואחר תלכו, כי זה הרשע הוא מקור הצרות עין וקם בבקר לשלחם ואמר להם שילכו לארצם כי חש שיתעכבו בעיר וסעודתם עליו:

לכו וגו' כי מאן ה' וגו'. הכחיד חצי דבר ולא אמר להם אלא מאמר ראשון שאמר לו ה' **לא תלך עמהם** לצד פחיתותם ולא אמר להם מאמר **לא תאור** וגו' שבזה חזר בלק ושלח רבים ונכבדים, ואולי שדן הרשע מדברי ה' שנתן הטעם כי ברוך הוא שבא לדייק שבזמן שאינו ברוך יכול לאוררו, ולזה לא החליט להם הדבר עד שישלח הראויים ללכת עמהם אולי יהיה זמן אז שלא יהיה בו ברוך:

ידי מאן בלעם הלוך עמנו. חשדוהו בשקרן ותלו הדבר בו שהוא לא נתמלאו עיניו בשיעור כבוד זה, ואולי כי לפי שאמר להם ששייבם דבר תכף שידבר ה' אליו בלילה ולא עשה כן עד הבקר אמרו אין זה כי אם דברי עצמו, או אפשר כי מוחזק היה אשר פיו דבר שוא וימינו ימין וגו':

טו ויוסף עוד. פירוש ששלח את הראשונים והוסיף עליהם אחרים, והוא מה שדקדק גם כן במאמר **מאלה** ולא אמר מהם לומר כי עודם מן המובא בשליחות עם הנוספים עליהם, ונתכוון בזה שלא יכחיש את דיבורו הראשון שתלה הדבר בפחיתות השלוחים שהם יוכיחוהו על פניו:

עוד נתכוון במאמר **ויוסף** שהוסיף על מנין ראשון שאם הראשונים היו ג' שלח במנין שני ד' ויותר, וזה אינו נשמע אם היה אומר וישלח עוד שרים רבים וגו', שהייתי אומר שאומר רבים לבל תחשוב ששלח מועטים ממנין ראשון, ואומר **מאלה** חוזר לתיבת נכבדים לזה אמר ויוסף:

טז אל נא תמנע וגו'. פירוש לפי מה שאמרו שלוחים הראשונים כי דעת עצמו הוא מניעת הליכתו עמהם לזה אמרו לו שיתרצה בשיעור כבוד זה ולא ימנע וגו', והוא לפי שחסר לו ידיעת החשד שחשדוהו שהם דברי עצמו ולא דברי ה' חשב שנתכוון לומר לו שלא יחוש לדברי ה' וילך בלא רצונו, לזה השיב **אם יתן לי בלק** וגו' לא אוכל פירוש הגם שאני אתרצה לעשות כי תכונת רשע היתה לו ועבד מורד באדונו אבל אינו בעל בחירה ורצון בדבר זה:

יז ועתה שבו נא וגו'. אמר לשון בקשה, שחש לבל יעשו כמעשה זקני מדין בפעם אחרת שאמרו ז"ל שחזרו למקומם ולא לנו עמו, (במד"ר פ"כ) ולפי שהאנשים הם רבים ונכבדים היה ירא שילכו להם כשישמעו שבו פה ולא יחליט הליכתו עמהם:

יח אם לקרוא לך באו האנשים וגו'. צריך לדעת למה אמר דבריו בלשון ספק הממנו יפלא כל דבר. עוד למה הסכים ה' על יד הרשע ללכת לקלל שונאיהם של ישראל. עוד צריך לדעת למה חזר בו ה' מדעת ראשונה שעכב על ידו מתחלה מה סבר ולבסוף מה סבר. ונראה כי במה שלפניו היו לפני ה' ב' דרכים ובכל אחד מהם יש בו מיחוש בלתי הגון, הא' אם יסכים ה' על הליכתו יחשבו העמים ההם שרשותו ביד עצמו ולא ידעו ששלשלת הכלב ביד בעליו ואינו יכול עשות ככל אשר יחפוץ, וה' רצה שיוודע לעיני העמים שאין בלעם ברשות עצמו להרע למי שאין ה' חפץ ברעתו, ואם לא יניחוהו ללכת יכנס במיחוש אחר כי יאמר בלעם שהוא ירא ממנו ח"ו לשולחו ולזה מונעו מלכת, אשר על כן נתחכם ה' וסלק ב' המיחושים בדרך נכון, בתחלה אמר אליו **לא תלך** וגו' שבזה הראה לעמים כי אין הכלב רע ברשות עצמו, גם נתחכם ה' בזה לשלם לו שכרו שהקדים לומר לשלוחי בלק כי אינו ברשות עצמו, ומה שכר נתן לו שידע ה' את אשר תקראנה אותו בהליכה זו שמלבד שלא תהיה לו תועלת דכתיב (כד יא) אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד מלבד זה עוד לו שתסובבהו הליכה זו לנפול בחרב דכתיב (לא ח) ואת בלעם וגו' הרגו בחרב כשהלך לקבל שכרו על עצתו שנתן להם בהליכתו, לזה מנעו ה' מרדת שחת בשכר דבריו ואמר לו לא תלך עמהם כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, וזה נוסף על גדר הכבוד שעשה לו בהדרגת השרים כמו שכתבנו למעלה:

ובשליחות שניה ששלח בלק באנו לתיקון מיחוש הב' שיאמרו שאין ה' יכול ח"ו למונעו מהרע לישראל בהליכתו ותכנס טעות זה בלב בלעם ויחשוב מחשבות כי לא ישלוט ה' בו שם למונעו מעשות חפצו כי כבר נבחן כי הוא עביט של מי רגלים, לזה אמר אליו **קום לך אתם** ובכל המקום ידי מושלות עליך, ולא אמר לו בהחלט קום לך אלא בדרך זה **אם לקרא לך** וגו' פירוש אם קריאת האנשים יש לך בה הנאה כאן רמזו שאין לו הנאה בהליכה זו, ותלה לו הדבר אם הליכה זו לטובתו כדי שישתדל בקסמיו לדעת תכליתו ומזה ידע את אשר יקראהו ויחדל, ואין כוונת מאמר אם לקרא ספק לפניו אלא תנאי הדבר אם יש לו בו הנאה וכו', ובזה הוסר המיחוש שיאמר בלעם שה' ירא ח"ו ממנו לשולחו שהרי שלחו, גם רמזו אולי ישיב ולא ימשך מה שנמשך מהרעה לישראל, גם בזה שלם לו תשלום שכרו כמו שכתבנו ומונעו מנפול בחרב אם נפשו לא תאוה רעה, והוא נפשו נפש רשע ולא שת לבו למה שהעירו ה', ואולי שלזה חרה אפו כשראהו ה' הולך ולא הרגיש במה שהעירו זה יגיד שיצטדק אצלו בודאי שיש לו הנאה וזה אינו יכול להיות אלא אם יחשוב שיעלה בידו הדבר אשר שלחו לו בשבילו, לזה חרה אפו של אלהי ישראל בו, ובזה נתיישבו כל הדקדוקים, ובסמוך יתיישב עוד טעם ויחר אף וגו':

יכב ויחר אף וגו' כי הולך הוא. דקדק לומר **הוא**, לומר טעם שחרה אף ה' בו שלא אמר בבקר לשרי בלק שה' נתן לו רשות ללכת אלא השכים בבוקר ויחבוש וגו' וילך עם שרי וגו' שזה יגיד שהליכתו מרצונו ולא הוצרך לרשיון עליון, והוא אומר **כי הולך הוא** פירוש הוא הולך ברצונו באין רשיון ה' לזה חרה אפו בו. עוד נראה על פי דבריהם ז"ל (זוח"א קסט): שאמרו בפסוק וילך שפי שמדרך של

המשרה עליו כוחות הטומאה להתבודד יחיד, וכאן כשראה ה' שהולך הוא פירוש הוא לבדו היה נפרד משרי בלק ועושה מעשהו זה יגיד שמכין צעדו לעשות כחפצו הארורה, והגם שהיו עמו ב' נעריו אין מעכבין עליו ההתבודדות לצד שהם רגילים עמו ויעשה מעשהו לפנייהם, וידע ה' דרכו הרעה וחרה אפו בו. עוד ירצה באומרו **הולך הוא** שידע ה' שרשע זה גבר בו החפץ ללכת מעצמו הגם שלא היה בלק שולח אחריו הוא הולך לרצונו, ובזה גילה עוצם שנאתו לעם ה' ולזה חרה אפו יתברך בו:

ושני נעריו עמו. צריך לדעת לאיזה ענין הודיע שהיו עמו ב' נעריו, ורז"ל (תנחומא) אמרו להודיע דרך ארץ וכו', ועדיין קשה למה לא הודיע כן אלא אחר שהזכיר חרון אפו יתברך ויציאת מלאך לשטן לו, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (ברכות מג:) כי לג' אין המזיק נראה להם ואין צריך לומר שלא יזיק, וכאן לפי שיצא שטן לבלעם מלאך המזיקו מודיע הכתוב טעם שלא הזיק גם שלא נגלה אליו לפי שהיה הוא ושני נעריו עמו הרי ג':

וכן ותרא האתון וגו'. צריך לדעת כוונת ה' בענין זה שנתגלה המלאך לאתון, גם בהעמדת המלאך ג' פעמים בג' מקומות, ובלחיצת רגלי בלעם, וברביצתה, גם בפתיחת פה האתון, וכל מעשה האמור בענין הוא ענין סתום. ונראה כי כל כוונת ה' בענין זה לא היתה אלא להשפיל גאותו של בזוי זה, לפי שקדם ונהג גבהות לפני ה' כמו שכתבנו למעלה שלא אמר לשרים כי הוא הולך ברשות ה' אלא כאדם העומד ברשות עצמו, לזה בקש לו ה' השפלה שאין למטה ממנה ושחק בו בקלון מכוער ומשונה, ודבר ידוע הוא כי הרכבה החיונית אשר הרכיב ה' בבעלי חיים בלתי מדברים היא משונה מהרכבה החיונית שפעל ה' ועשה בבעלי חיים המדברים, ולזה כשרצה ה' שתפתח האתון את פיה לדבר כבעלי חיים המדברים הוצרך להרכיב בה הרכבה החיונית של בעלי חיים המדברים, והוא מה שפעל ה' במעשה העמדת המלאך בג' מקומות ובראיית האתון המלאך ג' פעמים, כי כח המדבר צריך ג' הכנות קודמות לו והם כח הצומח שהוא בכל הנבראים, וכח המניע, ואחר כך כח המדבר, לזה עמד פעם ראשונה וראתה האתון אותו ופעל בה בכח ראות הרוחני כח אחד ממין הרכבת כח הצומח שבו יתקבל כח המדבר, ועמד פעם ב' וראתה אותו ופעל בה כח המניע המתקבל בו כח המדבר, ובפעם ג' פעל בה כח המדבר, ואז פתח ה' את פיה ודברה דברי הבנה בדרך שואל ומשיב והכלימה את בלעם בדרך ביזוי בפני נעריו וכו', וביזוי שיהיה בדרך זה יש לו קול להיותו דבר תמוה בב' אופנים, אופן א' שתדבד בהמה, והב' שאדם גדול כבלעם היתה לו אתונו לאשה שוכבת חיקו:

ונשאר לדעת למה עמד המלאך בג' מקומות שונות ויכול היה להתראות לה ג' פעמים במקום אחד, ואולי כי עשה לו כנגד ג' דברים שעשה ברשעו, א' שה' אמר אליו פעם אחת **לא תלך לא תאור** והוא לא אמר לשרים מאמר לא תאור וגו' שזה היה סיבה לשלוח אחרים, וכנגד זה נצב פעם אחת בדרך ונטתה האתון מהדרך כשם שהוא נטה מהדרך אשר אמר ה' אליו כנזכר. ב' שה' אמר אליו אם **לקרא לך** וגו' שתנאי הוא הדבר עד שידע בודאי שיש לו הנאה בדבר ובזה רמזו שאין לו הנאה ולא הרגיש, וכנגד זה עמד המלאך במשעול הכרמים ותלחץ האתון רגליו לאמר שלחצו ה' בנועם דבריו להשכיל להטיב לבל ילך. הג' שה' אמר אליו בעת רשיון ההליכה **אך את הדבר** וגו' ודיבור זה הוא מדויק אין לנטות במשמעותו אנה ואנה והוא הרשע הלך בעצה אחרת כמו שדייקנו ממאמר הולך הוא גם מאומרו והוא רוכב וגו' וב' נעריו וגו', והוא מה שעמד המלאך במקום צר אשר אין דרך וגו' ורצבה האתון תחתיו שזה ירמוז לומר שאין ה' חפץ בדבר שהוא חפץ ללכת עליו:

לבב ויאמר אליו וגו' על מה וגו' הנה וגו'. צריך לדעת מה טענה היא זאת על מה וגו' על עסקיה רעים, עוד מה טענה במאמר הנה אנכי כיון שלא היה יודע, כמו שהעיד הכתוב ויגל ה' את עיני בלעם הא למדת שסתומים היו עד עתה, ואולי שנתכוון ה' להשפיל גאונו כדי שיודה בפיו ויאמר כי האתון ראתה המלאך ג' פעמים והוא לא ראה, ומזה יתגלה גם כן הפלגת מיעוט השגתו בנסתרות, לזה אמר לו על מה וגמר אומר **הנה אנכי וגו' ותראני האתון** כאן תחב חץ בלבו שנתחייב לומר בפיו כי עינים לו ולא יראה כמו שראתה האתון כאומרו לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי, וזה היה תכלית הכוונה בדבר המלאך:

עוד נתכוון בזה להעירו מה שגרמה לו הליכה זו על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין קו.) בלעם מתחילה נזקק לרוח הקודש וכשנזדווג לבלק נסתלקה ממנו ונקרא קוסם, והוא מה שהעירו במה שלא ידע המלאך העומד לפניו מה שלא היה כן קודם לכן שהיה רואה ברוח הקודש, וטעם יציאת המלאך לנגדו, הודיעו במאמר **כי ירט הדרך** וגו', פירוש ירט הדרך כמו שפירוש רמב"ן, ופירוש הדרך דרכו של בלעם שהיה הולך עליו:

לג **כי עתה גם אתכה וגו'.** אומרו **עתה**, לדבריהם ז"ל (מ"ר כאן) שאמרו שנהרגה האתון ולזה דקדק לומר **גם אתכה** ולא אמר גם הרגתי אתכה ידויק על נכון תיבת עתה, כי לא יוצדק לומר גם אתכה אלא עתה שכבר נהרגה האתון מה שאין כן קודם כי קודם לא היתה מתה האתון כאמרו ואותה החייתי, ואמרו **החייתי** שמשמעותו הוא פועל חדש, להעריך שעתה נהרגת, עוד לומר שהיה עושה לה מעשה נסים שיפגע המלאך ברוכב ונהרג ויהרוג רוכב בשמירת נרכב, ובדרך זה יוצדק ליאמר לשון זה החייתי:

לד **ויאמר בלעם וגו' חטאתי כי לא וגו'.** אומרו **חטאתי** כנגד מה שרמזו במאמר ירט הדרך וגו', וכנגד אומרו למה הכית וגו' אמר כי לא ידעתי וגו', ואמרו **ועתה** עשה תשובה למה שחשב עשות, וכנגד ההליכה אמר אם רע בעיניך אשובה, ואמר לי נתנוצצה בו נבואה שיש לו יתרון טוב בחזרתו:

לה **ויאמר מלאך וגו' לך עם האנשים.** צריך לדעת למה דקדק לומר עם האנשים, ורז"ל העירו בזה ואמרו (מ"ר כאן) חלקך עמהם וסופך ליאבד מן העולם, וזה דרך דרש אבל צריך לדעת משמעות הדברים כפי פשוטו, עוד צריך לדעת למה לא אמר לו שוב והיה יותר נכון. אכן כוונת הדברים הוא שנתן לו טעם שהוא מסכים על ידו ללכת הוא בשביל האנשים שבאו אחריו ללכת עמהם, שאם לא יסכים על ידו ללכת יחשבו מחשבות כי יחוש ה' לבלעם לעשות דבר הפך מה שיחפוץ ה' עשות ויש חילול ה' בדבר ח"ו, ולפי מה שפירשתי בפסוק כי הולך הוא שהיה הולך יחידי אפשר שרמז לו המלאך שילך עם האנשים ולא שפי, והכוונה לבטל ממנו הכנת הרע אשר היה חושב לעשות בקסמיו, וכן עשה דכתיב וילך בלעם עם שרי בלק:

ואפס את הדבר וגו' אותו תדבר וגו'. כאן התנה עליו תנאי אחר מה שלא אמר לו ברשיון ראשון, והוא שברשיון ראשון אסר עליו המעשה דכתיב (לעיל כ') אך את הדבר וגו' אותו תעשה ומזה חשב הרשע מחשבות להרע כי כחו היה במעשה ובדבור, במעשה בכשפיו וקסמיו, גם בעינו הרעה וכמאמרם ז"ל (זוח"ג רב): בפסוק וישא עיניו וירא את ישראל וגו' שרצה להביט בהם בעין הרע עד שבא הקב"ה וכיסה אותם בצלו דכתיב (כד ב) ותהי עליו רוח ה', ודרשו ז"ל (זוח"א ריא.) עליו על ישראל שלא תשלוט בהם עינו הרעה, ובדיבור לקללם, וכוונת עליון במאמר אותו תעשה נתכוון לאסור עליו גם הדיבור אשר יצא ממנו מעשה, ולא כן הבין הוא לצד תכונתו הרעה, לזה בא מאמר ה' פעם ב' וסתר לוועו ואמר לו בפירוש הדיבור דכתיב אותו תדבר, ובזה כלל איסור עצה רעה כנגד ישראל אשר לא כן עשה הרשע בכל פרטי האזהרה, ועיין מאמר רז"ל (מ"ר כאן) בפסוק וישם ה' דבר בפי בלעם שדרשו שנתן בפיו טס של ברזל כשהיה רוצה לדבר רעה היה חונקו, גם מצינו לו שדבר עצה רעה שגרם בה שנפלו מישראל כ"ד אלף, גם בפרט המעשה שנטה עליו לבל יביט בהם בעינו הרעה מצינו שעבר על זה כנזכר לולי ה' שהיה לנו, ומעתה מצאתי טעם למעשה ישראל שהרגוהו כי כפי הדין נתחייב מיתה כי ה' הזהירו בין על המעשה בין על הדיבור בפירוש כנזכר ואזהרת בני נח זו היא מיתתן (סנהדרין נז.):

לו **ויצא לקראתו אל עיר מואב.** צריך לדעת למה הוצרך לפרט המקום שיצא לקראתו. ונראה כי בא הכתוב לספר פחיתות בלעם בעיני בלק, שהגם ששמע בביאתו לא יצא להקביל פניו כדרך הקבלת פני הגדולים שיוצאים חוץ למחוז אלא דוקא בתוך העיר, והוא אומרו **ויצא לקראתו אל עיר מואב אשר על גבול וגו'**, ואמרו **בקצה הגבול** אולי שנתכוון גם כן לומר שאפילו יציאה זו מועטת לא היתה לכבודו אלא לסיבה, כאומרם ז"ל (במד"ר פ"כ) וזה לשונם מה ראה בלק לקדמו לגבולין אמר לו גבולין הללו נקבעו מימי נח שלא תכנס אומה לגבול חברתה והיה מראה לו איך פרצו ועברו גבולות סיחון ועוג עד כאן, וזולת טעם זה לא היה יוצא ממקומו:

לח **עתה היכול אוכל דבר מאומה.** דקדק לומר **עתה** פירוש אחר דיבור ב' שבא אליו מהמלאך בדרך שנאסר וכפל לו אפילו דיבור כמו שפירשתי בפסוק ואפם את הדבר, וכפל לומר **היכול אוכל** כאן גילה רשעתו שמניעתו היא בב' דרכים, א' מכח האזהרה, והב' שאין הבחירה ביד עצמו בדבר זה, הא למדת שאם לא היתה לו אלא האזהרה והיה בעל בחירה ורצון היה עושה:

לט **וילך בלעם וגו'.** נתכוין לומר שלא נהג בו כבוד אלא שקדם והלך בלק והוא הלך אחריו, ולזה לא אמר וילכו בלק ובלעם, ואפשר כי לפי ששמע בלק מאמר בלעם שאינו יכול לעשות דבר פנה אליו עורף והלך לו אלא שבלעם נטפל לו מאחוריו והלך עמו, והוא אומרו **וילך בלעם עם בלק**:

מ **ויזבח בלק וגו'.** נתכוין הכתוב בזה גם להודיע חרפת אדם זה, שלא החשיבו בלק לסעוד עמו אפילו סעודה ראשונה אלא שלח אליו ולשרים וגו', ואולי שדקדק לומר **ולשרים אשר אתו** שלא שלח

אלא דבר המספיק לבלעם ולשרים הידועים שהיו אתו ושלל נערי, וזה יגיד צרות עין בלק בכבוד בלעם. או לפי שחשב בלק כי בלעם יקח כל השלוח לו ויחזק בו כי הוא לו לבדו ולא יתן לשרים וכו' כי היה ידוע שהוא רע עין, לזה כששלח אמר בפירוש כי לא לו לבדו יהיה הטבח השלוח אלא לו ולשרים, ואמר **אשר אתו** אפשר שעשה לפי חשבון השרים שעמו פרט למזדמן שאם יזדמנו שרים אחרים עמו אין מנת בשר להם, ולזה תמצא שאמרו רז"ל (במד"ר פ"כ) שהקפיד בלעם על מיעוט הבשר ואמר למחר אני שולח מארה בנכסיו של זה ולמחר אמר לו בנה לי וגו' ז' פרים וז' אילים:

[מא] **ויהי בבקר ויקח בלק וגו' וירא וגו'**. אומרו **ויהי** לשון צער, אולי שעשה מריבה בלעם עם בלק וצערו בדברים על מיעוט הבשר ששלח כמו שכתבתי, ואומרו **ויקח בלק** לקחו בדברים פירוש שריצוהו על הדבר, עוד ירצה לפי שהיה בלעם חוגר ברגלו וכפי טבעיות הרגיל בחושי הרכבת בני אדם אדם כזה לא יתכוון בו רגל הצולע ללכת בבקר ומה גם לעלות במות, ואולי כי לזה נתכוון הכתוב בתיבת **ויהי** אוי לו לבלעם וטעם הצער הוא בשביל היות הדבר בבקר, ולפי שלא היה יכול ללכת תכף ומיד היה בלק לוקח אותו בידו וסמכו להעלותו, והוא אומרו ויקח בלק את בלעם ויעלה במות וגו':

עוד נתכוון באומרו **בבקר** להודיעך שנדדה שינת עינו של בלק כי מדרך המלכים להיות על מטותיהן עד ג' שעות כאומרם ז"ל (ברכות ט:) וזה בהיות הבקר עמד ולקח בלעם ויעלה במות וגו'. עוד טעם **בבקר** על דרך מה שאמרו במסכת ע"ז דף ד' וזה לשונם אימת קא רתח אמר אביי בתלת שעתי קמיייתא עד כאן, לזה אמר ויהי בבקר, ודקדק לומר **ויהי** לשון צער פירוש זמן שה' מתקעס על עולמו שהוא בבקר לקח בלעם שהיה בקי בכיוון הרגע. עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (במד"ר פ"כ) וזה לשונם במות בעל זה פעור עד כאן לשונם, וידוע הוא כי פעור עבודתו היא התרצת זבל בפניו, וזה לשון דבריהם ז"ל (סנהדרין סד.) במה עובדים עבודה זרה של פעור אוכלין תרדין ושותין שכר ומתריזין בפניה עד כאן, הרי שעבודת פעור היא בהתרצת המיאוס, ולטעם זה רצה בלק להעלות בלעם לפעור שהיא במות בעל בזמן העבודה שהיא זמן ההפנאה שאדם עושה צרכיו, והוא אומר **בבקר ויעלהו במות בעל**, ואולי כי בלעם לא היה עובד עבודה זרה זו ולקחו בדברים לעובדה. עוד נראה טעם **בבקר** על פי דבריהם ז"ל (זוהר פ' זו) שאמרו שכשפיו של בלק היו בצפור, וכמו שרמזנו במאמר בן צפור, לזה בחר בלק לעמוד בבקר שאז יצפץ הצפור כידוע ויעלה בידם כשפיו וקסמיו כי זה הוא זמנו:

ובזה נראה לתת טעם למה שיש לתמוה בענין במה שאמר הכתוב וירא משם קצה העם והלא אמרו רז"ל (תענית ט.) שהעננים היו מכסים על ישראל ולא היו נראים לעין וכשמת אהרן ונסתלקו העננים נגלו לעין וידע הכנעני מושבם ונלחם עמם וחזרו אחר כך בזכותו של משה כאומרם ז"ל (שם), אם כן ישראל היו מכוסים בענן ואיך יאמר הכתוב וירא משם קצה העם שאדרבה היה צריך ה' להוסיף שמירה על שמירתן לבל תכנם בהם עין רעה של בלעם, אלא ודאי מה שראו קצה העם הוא על ידי כשפים שהיו עושים בצפור הידוע והוא היה מגלה אותם, ויש כח במכשפות לעשות כן כאומרם ז"ל (סנהדרין טז:) למה נקראו מכשפות וכו', והם גילו המכוסה בענן, והודיע הכתוב שלא גילו להם אלא קצה העם לא פינת הצדיקים וגדוליהם:

במדבר פרק-כג

[א] **בנה לי**. פירוש למה שאני מכין וחושב בטעם המעשה, שהרשע לא היה רוצה לגלות ידיעתו ותחבולותיו לבלק כי נכרתה האמונה מהם, ועשה בלק כמצותו של בלעם דכתיב ויעש בלק כאשר דבר בלעם פירוש שאמר לו לעשות מעשה למה שיכין בלעם בדבר, גם נתכוון במאמר **כאשר** פירוש תכף שגמר הדבר ולא שהה:

[ב] **ויעל וגו' פר וגו'**. נראה שחוזר לבלעם שבסמוך כי הוא שהעלה הקרבנות ולא בלק, כי הוא לא אמר לו אלא והכן לי בזה שבעה פרים וגו', וצריך לדעת למה עשה בלעם דבר זה בלתי רשיון מה' כי הוא צוה לו אך את הדבר וגו' אותו תעשה, ויש מהמפרשים שרצו לומר כי כן צוה לו המלך, ונסתייעו ממאמר את שבעת המזבחות ערכתי וגו' שהמשמעות יגיד שמשיבו שעשה כאשר אמר לו ה' עד כאן. ודברים אלו אין שכלי הולמם, כי בודאי שלא יחפוץ ה' בזבח רשעים ומה גם שתכלית כוונת המקריבים היא להרע לעם קדושו, ומצאתי שאמרו רז"ל במדרש (רבה כאן) הפך זה, גם בגמרא במסכת סוטה (מז.) אמרו וזה לשונם אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה וכו' אפילו שלא לשמה וכו' שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב וכו' עד כאן, ואם הקרבנות היתה במצות ה' מי יאמר שלא היתה הכוונה לקיים מצות המלך ולזה יצתה ממנו רות:

והנכון בעיני כי בלעם דן בדעתו שלא נצטווה מה' אלא על המעשה והדברים שיעשה בלעם בהשתדלותו בבחינות וכוחות הטומאה שחוץ ממנו יתברך אבל בהשתדלות אשר ישתדל עמו יתברך כביכול זה לא נאסר לו, ולזה הקריב קרבנותיו לה' שכל מה שיהיה לכבודו יתברך עשה יעשה. ואומר **את שבעת המזבחות**, בא לראות אם רצה ה' במעשיו או אם הקפיד עליו גם על זה, ונתכוון גם כן להגדיל מעשיו שהראשונים היו בונים מזבח אחד והוא שבעה, ואמר כדרך זה **את שבעת** וגו' כמי שקדם לו הדיבור על זה ולא אמר שבעה מזבחות וגו', וכבר העירו רז"ל (מ"ר כאן) בזה שנתכוון לז' מזבחות שבנו האבות עד כאן, וזה שיעור הכתוב את ז' מזבחות הידועות שבנו האבות אני ערכתי כמותן, והכוונה בזה לא תגדל מעלת עם בני ישראל בשביל האבות הראשונים שבנו ז' מזבח ות:

ה **וישם ה' דבר בפי וגו'**. מקרא זה כבר קשטוהו ראשונים בפירושהם ודרשותם, ומקום הניחו לנו בו. ונראה כי לפי שרצה ה' לגלות עתידות ודברים נפלאים מהטובות אשר יגיעו לישראל, ורצה שיתגלו על ידי בלעם נביא האומות לפרסם מעלת עם קדושו לפני כל האומות (ואמר) [ואשר] תבאנה לישראל מהטובות באחרית הימים וכליון האומות על ידי ישראל לבסוף, וידעו האומות מפי נביאים הדברים ככתבם להרבה תועליות הנמשכות לישראל נגלים ונסתרים, ולפי שאדם זה הוא אדם מובהק בכיעור ותיעוב ושיקוף לא תנוח עליו הרוח הקדושה המגדת העתידות, גם הדברים מצד עצמן דברי קודש הם ולא יחנו בגוי טמא, לזה נתחכם ה' לעשות תיקון לדבר קדושה לבל תעבור במבוי מטונף ועשה מחיצה בין כח המדבר והדיבור עצמו ובין פי חזיר, והוא מאמר וישם ה' דבר אחד בפי בלעם הציע כח אחד שיכול להתמצע בין שניהם ובזה נעשה פי בלעם גבול בפני עצמו והדבר מפסיק לגבול כח המדבר והדיבור, ואז **כה תדבר** רוח הקודש היא תדבר, ורז"ל בזה (ח"ג רי:) אמרו כי תיבת כה תרמוז לבחינה קדושה והמשכיל יבין:

ואם תאמר איך תהיה ההבדלה בדבר כזה, צא ולמד אשר יבדיל ה' בין המימות הרבים והעצומים כשיעור מלא נימא (חגיגה טו.). וצא ולמד מבארה של מרים מים תוך מים (שבת לה.) והללו עומדים בפני עצמן והללו בפני עצמן:

שוב אל בלק. אמר **שוב** אל בלק חייבו שיאמר הדברים שהוא עתיד לומר לפני בלק להקהות שיניו:

ז **וישא משלו וגו'**. פירוש כשראה שלא ציוהו ה' שלא לדבר גם לא אמר לו הדברים שיאמר חשב שנתנה לו רשות, ולזה נשא משלו פירוש לומר דבריו שהיה חפץ ונתעקם פיו ולשונו לדבר דברים אחרים, והוא אומר **ויאמר** פירוש יצתה ממנו אמירה אחרת האמורה בענין. עוד ירצה על זה הדרך שנשא המשל שהיה מוכן אצלו לומר והסיעו ואמר המאמר האמור בענין. עוד ירצה על פי דבריהם ז"ל (מ"ר) שאמרו וזה לשונם מן ארם מן הרמים הייתי והורידני בלק לבאר שחת וכו' עד כאן, ולזה אמר **וישא** פירוש הרים קולו במשל שלו שנעשה למשל ולשינה שהיה מן הרמים וירד כבודו:

עוד יתבאר על פי מה שאמרו ז"ל בענין פרטי הדרגות הנבואה, וכמו שכתבתי קצת מהם בפרשת בהעלתך, (יב ו') כי יש נביא שימעט כחו לקבל דברי נבואה ביושר עד שיהיו בדרך קל שיתלבשו בדברי משלים כפי אשר יוכל שאת, וזה אפילו לנביאי ישראל ומזה נשער לבלעם שצריך משל לנבואתו, לזה אמר וישא משלו, ודקדק לומר **וישא** שהנבואה היא כמשא לרוב ההרגש אשר תעשה ולזה תקרא משא:

לכה ארה לי יעקב וגו'. פירוש לפי שיש בישראל ב' הדרגות, גדר הצדיקים, וגדר הבינונים, וכבר כתבנו למעלה בפירוש שליחות בלק שאמר נכה בו ואגרשנו לאחד מהדרכים שנתכוון כנגד הבינונים נכה בו, וכנגד הצדיקים אמר ואגרשנו, כי ידוע היה להם הפלגת מעלת הצדיקים שלא תשלוט בהם כח הטומאה, והוא מה שאמר כאן **ארה לי יעקב** הם הבינונים לשון ארירה, **זועמה ישראל** הם הצדיקים המתכנים ישראל. והזעימה היא למטה מהארירה:

ח **מה אקוב לא קבה וגו' כי מראש וגו'**. קשה אם ה' קללו לזה מה מקום לקללו בלעם, גם אם זעם בו ה' מה צורך בזעימת בלעם הלא לא קרא לו בלק אלא לקלל למי שאינו מקולל וגו', עוד צריך לדעת מה נתינת טעם במאמר **כי מראש צורים** וגו' למאמר **מה אקוב** וגו'. ולעמוד על כוונת הדברים יש להעיר בעיקר הדבר של האיש המקולל, ממה נפשך אם הוא חייב כפי הדין רעה הבאה עליו באמצעות הקללה על כל פנים לא ינצל ממנה גם כי לא יקולל, ואם הוא כפי משפט אלהים לא עשה דבר שיתחייב עליו ביאת הרע קללתו תשוב על ראש המקלל, בשלמא הברכה לפי שמדה טובה מרובה, גם לעשות ה' רצון ידידיו לברך המתברכים מהם במדת החסד תקובל ברכתו גם למי שאינו ראוי לה כמו מעשיו, מה שאין כן מדה רעה כי לא ירעה ה' לאדם חנם חם ושלום:

אכן עיקר הדבר הוא לפי שמדתו יתברך להאריך אפו לעוברי רצונו בין לצדיק כשיחטא בין לרשע הגם שירצה לחטוא, ומדה זו היא אחת מי"ג מדות רחמים שנאמרו למשה ונוהגת תמיד זולת בעת **אשר יזעום ה'** דכתיב כי רגע באפו (תהלים ל) אז מתגברים הדינים על הנתבע במשפט באותו זמן ולא תתנהג מדה זו של ארך אפים, וכמו כן כשיקלל אדם את חבירו תסובב הקללה שעונותיו אשר ה' מאריך לו אפו עליהם ימהר ליפרע ממנו, אבל אם אין לו עון לא תועיל קללת המקלל כלום:

עוד אשכילך כי כל עושה רשע יפעיל פגם במדה עליונה בענף ההוא שתלויה אותה מצוה שעבר עליה, ולא בכל המדה הוא פוגם אלא בשורש נשמתו, והפגם הוא שתהיה אחיזה לחלק המרוחק לעמוד שם וליהנות ממקור החיים, וחלק זה המרוחק נעוץ סופו בתוך החוטא וראשו יונק ממקום שורש הנפש החוטאת, וזה יהיה כל עוד שלא שב האדם בתשובה או לא נפרע על חטאו, וזה הוא סוד נושא עון שאמרו רז"ל שה' מפרנס הקטיגור הנברא מחטא האדם, וכי הוא זה הנפרע מהאדם עצמו (זוח"ג פ"ג): כאמרו (ירמיה ב) תיסרך רעתך, וכתיב (ישעי' סד) ותמוגנו ביד וגו', והאיש המקלל יעורר הדין בכח הקללה בעת הזעם למהר להשליט השליט באדם לרע לו:

עוד יש לדעת כי חלק הארוך יקרא בשם זה קללה וזעימה, וכן קראם הכתוב דכתיב (דברים כ"ח) ישלח ה' וגו' את המארה וגו' ואת המגערת, והם שמות כתות המחבלים, קללה הוא כנגד עבירות חמורות וזעם כנגד עבירות קלות, ולזה כשהיה בלעם רוצה לקלל אומה היה בוחר עת הזעם, ולצד היותם כולם זעומים בשביל מעשיהם הרעים היו דבריו מועילים להם, וחשב בלק כי עם בני ישראל לא יחדל מהם עון וכשפיו יגידו לו כי לא נמלטו מתחלואי הנפש שהוא ענף המרוחק כמו שאמרנו, לזה אמר בלעם **מה אקוב** וגו' פירוש כי בכל ענפי הקדושה שבה נאחזים עם בני ישראל אין בו בשורש העליון שום שליטה מחלק המרוחק שבאמצעותו יעורר הדין עליהם, והנה ב' מדות עליונות שישראל מתיחסים עליהם שם אל ושם הוי"ה ברוך הוא שם אל שכן נקרא יעקב ישראל פירוש ישר אל לשלול אל השורש מקום שהוא בחינת הרע והוא חלק המרוחק, ושם הוי"ה דכתיב (שם לב) כי חלק ה' עמו, והם ב' הדרגות הקדושה שהשיגו ישראל ולזה אמר **מה אקוב לא קבה אל** כי שורש נשמתם שבבחינה זו אין בו רושם מזה חלק הרע כמו שאמרנו למעלה, גם בערך מקום עליון שהם שורשי נשמות הצדיקים שבבחינת שם הוי"ה **לא זעם ה'** פירוש אפילו דקדוקים שה' מדקדק עם הצדיקים לא נמצא שם, ומעתה מה יועילו קלותיו וזעמיו, ותאמר שיחפש בשורש הקודם להם ובענפים הסובבים, לזה בטל טענה זו מטעם שבקש ולא מצא, והוא אומר **כי מראש צורים אראנו** וגו' פירוש צורים הם האבות כידוע והוא הביט וראה ראש הצורים שהם תרח ואבותיו ולא ראה מקום שממנו יעורר הדינים עליהם:

ושיעור הכתוב הוא על זה הדרך כי טעם שאני אומר לא זעם ולא קבה לא שבקשתי בחלק מהם לבד לא כן הוא אלא אני רואה ראש צורים, גם חפש אחר שורש האמהות והוא אומר ומגבעות אשורנו, ובכל זה לא מצא מקום שיכנס דרך שם, ולהיות שיש להקשות בדבר איך יתכן שלא מצא נגע בראשונים תרח ואבותיו גם בתואל ולבן, לזה אמר **הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב** פירוש לבדד שאין שורשו משורש תרח ואבותיו וממין ענף ההוא אלא לבדד מין מחצב נשמות ישראל אין לו שום קורבה מהמולידים, ואומר **ובגוים לא יתחשב** פירוש שאפילו עם אותם שנקראים גוים שהם אחיהם ממש והם ישמעאל ועשו ששניהם נקראים גוים, ישמעאל דכתיב (בראשית יז) ונתתיו לגוי גדול, ועשו דכתיב (שם כה) שני גוים, לא יתחשב, וכן אמר ה' לאברהם (שם כא) כי ביצחק יקרא לך זרע למעט ישמעאל ועשו שאינם נחשבים זרעו, מעתה אין מקום לקלל לישראל לא לצדיקים ולא לבינונים, והגם שהיו ביד ישראל עונות עון העגל והמרגלים וכדומה, כבר אמר ה' עליהם לשון סליחה, ואולי כי לטעם זה לא היה ה' מתכעס כל אותם הימים שהיה בלעם רוצה לקלל ח"ו:

עוד יכוון באמרו **הן עם** וגו' מתמיה על בלק שרוצה לקלל ישראל ואמר הן עם זה הוא העומד אחר כלות כל האומות יעמוד בדד ישכון וכל האומות אין מבטח להם אפילו שנים רבות ואיך רוצה לעקור אומה המתקיימת עד סוף העולם, ואומר **ובגוים לא יתחשב** פירוש לא בא לגדר חשבון מעלתם כשהיו לבדד כי אין דומה להם בכל הגדולות שיגיעו האומות:

זי **מי מנה עפר יעקב וגו'.** הנה לפי שהרשע היה מתחכם בדעתו ומבקש איזה אופן להרע לישראל כמו שאמר שחפש בהם ובאבותיהם ליכנס דרך שם, בקש גם כן ענף אחר שהוא מיוחד לקליפה שתשלוט בו ותעשה רושם, והוא ענין המספר כאומרם ז"ל (ב"מ מב.) אין הברכה שורה לא בדבר המנוי וכו', ורצה הרשע להכניס עין הרע במספר ולא מצא, ואמר מי מנה עפר שנמשלו לו דכתיב (שם יג) כעפר הארץ, וברכה זו הגם שנאמרה לאברהם לא נתקיימה אלא ביעקב ולזה אמר עפר יעקב:

עוד נתכוון לומר שלא הגיע אדם למנותם, אפילו כשרוצים למנות עצמן צוה ה' שלא לפקוד אלא על ידי דבר אחר בשקלים או בטלאים, ואומרו **ומספר את רובע ישראל** למה שהקדמנו שידבר בב' הדרגות בהמון העם שיתכנו בשם יעקב, ובצדיקים אשר בשם ישראל יתכנו, לזה אמר כנגד ההמון **מי מנה עפר יעקב**, וכנגד הצדיקים אמר **ומספר את רובע ישראל** פירוש שיש בהם צדיקים לאין מספר, ותדע שהצדיקים הגם שיהיו מועטים יפליגו במספרם, והרשעים בהפך הגם שיהיו רבים מספרם מועט כאומרם ז"ל (סנהדרין כו.). שאמר ה' לחזקיהו כשאמר לפניו רבים אשר את שבנא וגו' אמר לו אין מנין לרשעים, ודקדק לומר רובע לפי שהצדיקים הם רבוצים באהליהם דכתיב ביששכר (בראשית מט) רובץ בין המשפטים, גם לפי שהשכינה רובעת עליהם, גם יש סוד בדבר שהם יסובבו יחוד וזיווג הע ולמ ו ת:

עוד רמז על מה שהיה ה' מפליא עמהם במצרים כשגזרו כל הבן הילוד וגו' שהיו מונים למעבורות מלילה ראשונה שהיתה האשה היהודית טובלת ולא היו מועילים שהיה ה' עושה נפלאות להם לאין מספר כמו שמפוזרים הדברים במאמרם ז"ל (שמו"ר פכ"ג, סוטה יא:) ולא היו יכולין לעמוד על רביעותיהם, והוא אומרו ומספר את רובע ישראל:

תמות נפשי מות ישרים. אלו דברי עצמו ולא דברי רוח הקודש, וכבר אמרו ז"ל (ילקוט) כי כשהיה רוצה לדבר דברים שאין היזק לישראל היה ה' מניחו לדבר אשר יחפוץ, ואמר **מות ישרים** ולא אמר כמותם שחוזר על ישראל, הפליג רשע לשאול ענין גדול, שאמרו ז"ל אנשי אמת (זוח"א קכב:) שיש ב' הדרגות בצדיקים בשעת מיתתם, הא' שיוצאת הנפש מן הגוף והולכת באין מסך מבדיל באין מעכב עד מקום האושר העליון, ויש צדיקים שביציאת הנפש לא ישיגו גדר זה ונמנעים מלכת תכף ומיד ומתעכבים עד זמן מה אם יהיה להם איזה חטאים וכדומה, ואפילו חטא כל שהוא יסובב הדבר, ולזה בחר בלעם לשאול גדר העליון שנפשו בשעת מיתה תהיה כמיתה אותם שהולכים ביושר את פניו יתברך באין מסך באין מעכב:

עוד אפשר שדבריו גם בזה ברוח הקודש נאמרו, והכוונה בהם היא תמות נפשו מות ביד ישרים שיהרגוהו ישראל כמו שכן היה. עוד ירצה שבהגיעו ליום המיתה יטיב דרכיו ממעשיו הרעים ותועבותיו, כי רשע שבאומות היה, ואתונו שהיתה לו סוכנת כמאמרם ז"ל (ע"ז ד:) תגיד עליו, אלא שנתאוה שבשעת מיתה ישוב ויהיה ישר כישרים שבאומות, ולפי שעמד על מזגו והנה הוא רע בתכלית הרע ונמנע ממנו עשות יושר, לזה שאל דבר שיכול להיות שבשעת דכדוכה של מות יהיה ישר, וכיוצא בזה ראיתי רשעים שאמרו לי בפירוש כי אם היו יודעים שיחזרו בתשובה ותכף ימותו היו עושים אלא שיודעים שאינם יכולים לעמוד בתשובה זמן ארוך כי דבר מלך עליהם מלך זקן וכסיל רחמנא ליצלן, ולא שאל הרשע שימות כמיתה הצדיקים שבישראל כי הוא מן הנמנע שיגיע להשגה זו:

ותהי אחריתי כמוהו. חוזר אל העם, אמר זה כנגד עולם הבא שהוא אחרית העולם, ותדע שה' מעמיד בדין גם לצדיקים מי שהוא ראוי לאושר ההוא הנעלם מהמושג לנפש אחר מיתה לזה התפלל על ב' ההדרגות:

עוד לפי מה שפירשנו בכוונת מאמר מות ישרים שיהרגוהו ישראל יתבאר מאמר **ותהי אחריתי וגו'** על פי מה שקדם לנו ממאמרי אנשי אמת שאין לך קליפה בעולם שאין בה ניצוץ מהקדושה סוד המחיה אותה, וכבר הארכתי בענין זה בכמה מקומות ובפרשת שלח לך בפסוק כי לחמנו הם וגו' (יד ט), ואותו ניצוץ כשבעליו נהרג על ידי ישראל מתברר הניצוץ ההוא הטוב, ולפעמים ידבק בו אם הוא נקי בלא פסולת, והוא מאמר **תמות נפשי מות ישרים** ובזה תהיה אחריתי כמוהו כי הניצוץ ידבק באיש ישראל והרי הוא כמוהו, ומצינו בדברי המקובלים (ס' הגלגולים להאריז"ל) כי נפשו של בלעם באה בחמורו של רבי פנחס בן יאיר, וזה יורה שנתקן באחריתו, והגם שמת על ידי ישראל היה הניצוץ משוקץ והוצרך להתלבן בגלגולים וליבונים ועמד עד שבא לאתונו של ר' פנחס בן יאיר ומשם עלה למקומו הראשון:

יא] לקוב אויבי לקחתיך וגו'. נתרעם בלק על הברכה, לפי שהגם שאמר לו בלעם היכול אוכל דבר וגו' הבין שהכוונה היא לענין שאם לא יסכים ה' עליו לקלל לא יקלל אבל הברכה שב ואל תעשה היא ולא יברך, והגם שאמר לו גם כן הדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר, חשב שהוא בענין הקללה שאם ה' ישים בפי לקלל עשה יעשה ככל אות נפשו, אבל אם ישים בפי ברכה ימנע עצמו ולא יברך כי אינו מהמוסר שיעשה היזק למי ששלח אחריו לברך אויביו שאין זה אלא מקלל את בלק, והוא מה שדקדק בתיבת **לי** שאמר **מה עשית לי** שברכת ישראל קללה היא לו:

והנה ברכת ברך. טעם כפל הדבר, יתבאר בהעיר עוד על בלק שהיא מתמיה על בלעם גם עליו יש לתמוה שהמתין לבלעם עד שגמר ברכותיו ולא הספיק כפיו כמו שעשה באחרונה למונעו מלברך עוד, ומי יחוש על זה יותר ממנו. אכן יודע היה בלק כי בלעם ערום יערים להתחכם לקלל ישראל ולזה היה משבח ומברך בהפלגה לומר אחריה השפלות וגנות וקללות, ותמצא שאפילו במין הברכה עצמה היה מתחכם לומר מין ברכה שבו קללה כמו שאמרו במדרש ילמדנו (ילקוט תשע"א) וזה לשונם עם שהרשע מקלסן בקש לגנותן יעוין שם דבריהם, הרי שהיה מתחכם גם בברכה עצמה לקללם, ולכן היה בלק ממתין לבלעם מה יאמר בתכלית וכיון שעמד נתגלה כי מה שהיה מברך לישראל לא היה לתכלית רע אלא לתכלית טוב, והוא אומר ברכת ברך:

עוד נראה שהקפדת בלק היתה על מה ששמע מפי בלעם שנתאוה תאוה להיות כמוהו זה יגיד כי מה שברך היה מלבו ולברכה יכוין, והוא אומר **ברכת** ועשית אותם ברכה שאמרת ותהי אחריתי כמוהו, ולזה דקדק לומר ברך מלא פום שמתברכים אחרים להיות כמותם:

יב **הלא את אשר וגו' אשמור וגו'.** פירוש לא כמו שאתה חושב שאין עלי חיוב כשיבא הדיבור מה' לברך ואסתום פי ולא אדבר, לא כן הוא אלא הרי הוא מותרה לבל ישתוק, ולזה דקדק לשון שמירה על דרך אומרם ז"ל (שבועות לו.) כל השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה שהוא מוזהר לבל ידום ואם יעבור חייב מיתה, וזולת מאמר אשמור לא היה נשמע, ומעתה אנוס הוא, ורבותינו ז"ל (במד"ר פ"כ) אמרו שאמר לו ולואי שהיה מת ולא מברך ישראל, הרי שכל מה שהיה מברך אנוס היה ולא מלבו:

עוד ירצה ע"ד אומרם ז"ל (ילקוט) טס של ברזל היה עומד בפיו אם היה רוצה לקלל היה מונעו לברך יכול, והוא אומר **אותו אשמור** כדי שאוכל לדבר שזולת זה היה מתאלם, או אפשר שנתכוין לומר לו כי הוא מיחל ומצפה לשום ה' דברו בפיו לדבר, והוא אומר **אשר ישים ה' בפי אותו אשמור** פירוש מיחל ומצפה לדבר, כי יטעום טעם גדול אשר אינו כדאי הוא וכל משפחות האומות כידוע כמה ערב לנפש טעם הכח הקדוש אשר מלתו על לשונו, והגם שעשה ה' בפיו דבר ופירשנו לבל יגעו הדברים בפה חזיר, אף על פי כן יטעום טעם בן נותן טעם ויערב לו:

יג **ויאמר אליו בלק לך נא אתי וגו'.** אמר תיבת נא, גם אמר **וקבנו לי** בלשון ודאית, יתבאר על פי דבריהם ז"ל (במד"ר פ"כ) שאמרו שראה שישראל נפרצים שם ששם מת משה עד כאן, והוא לפי שלא ידע טעם הפרצה חשב שהפרצה תהיה בהם, ולפי שידועים היו ישראל שעושים תשובה ומבטלים הגזירות מהר לומר **לך נא** פירוש מהר עתה שאני רואה שהם מחויבים פרצה זו קודם שיעשו תשובה, וקבנו לי החליט הויית הדבר שתשיגם קללות רשע:

יד **קום בלק וגו'.** קימה זו למה, ורז"ל (שם) אמרו לפי שהיה בלק מצחק בבלעם שאינו ברשות עצמו לזה נתכוין להקניטו ואמר לו קום ושמע, ולדבריהם צריך לדעת למה אמר ושמע בתוספת וא"ו, ואולי שנתכוין לומר לו שיתחיל לשמוע משעת קימה, והוא אומר **קום ושמע**. או ירצה לפי שאמר ה' לבלעם שוב אל בלק וגו' שהזקיקו לומר הדברים לפני בלק, לזה אם היה אומר קום בלק שמע יהיה נשמע שרצונו לומר שיקום לשמוע כדי שישמע מעומד אבל אין חיוב בשמיעה אם לא ירצה לשמוע יפנה וילך לו, לזה אמר ושמע חיוב בקימה וחיוב בשמיעה:

עוד יכוין לומר לו שקימה היא לו שזכה לשמוע דברים הבאים ממקום גבוה, והעירו עוד להטות אזנו עדין להאזין כל דקדוקי הדברים, ובזה אתה יותר במדרגה מאותו שאתה מחשיבו לאב שהוא צפור הכשפים דכתיב בן צפור, מעתה הוא בן, והוא אומר בנו צפור. עוד יתבאר הכתוב לפי מה שהקדמנו כי רשע זה היו בו ב' דברים רעים, הא' שהיה רוצה לקלל ישראל והיה צריך שיבא מלאך לעקם פיו כאמור, והב' שהברכה עצמה שהיתה יוצאה מפיו היה מכוון בה לגנאי והיה צורך לרוח הקודש לפרשה לשבח כמו שכתבנו למעלה, ולפי שחשד בלק לבלעם שהוא חפץ לברך את ישראל, בתחילת דבריו אמר לבלק שיקום על עומדו להתבונן בב' פרטים כדי שלא יחשדנו, וזה ראשונה כנגד מה שהיה אומר בברכתו דברים שאינם כל כך מפורשים לטובה והיתה רוח הקודש מפרשתם לברכה שלימה והוא אומר **ושמע** בתוספת וא"ו לרמוז שמיעה אחרת, וכנגד מה שהיה רוצה לקלל והמלאך עוקם פיו אמר **האזינה עדי** פירוש שיתקרב ביותר עדי וישכיל בעקימת שפתיו, שמתקמין ממבטא אשר יבטא בשפתיו, ובזה העירו כי אנום היה ולא יחשדו כמברך אויביו:

יט **לא איש וגו' ובן אדם וגו'.** אמר ב' הדרגות כנגד ב' בחינות, הא' אשר יבטיח האדם לזולת על דבר, והב' אשר יחכים אדם עשות דבר בהנהגותיו ועיניו שאין נוגעים לזולת, כנגד מאמר שהוא הבטחת הזולת אמר **לא איש אל וכזב**, וכנגד מאמר שאינו נוגע לזולת אמר **ובן אדם ויתנחם** שאינו

מכזב בזולת אלא ינחם על אשר דבר עשות, ובמה שלפנינו יש ב' דברים אשר דבר ה', א' להקים מלכות ישראל ולהטיב להם, והב' שחשב ה' לעשות רצונו לתת תורתו לעם קדושו והם דברים שנוגעים לו יתברך, וכנגד שניהם אמר לא איש אל ויכזב בהבטחות הטובות אשר הבטיח לאבות ובן אדם ויתנחם ממה שחשב בהנהגות עולמו לתת תורתו לישראל ולהדריכם לקיים מצותי, ואם כן איך יחשוב לקלל ישראל ונמצא מכזב ח"ו בהבטחותיו לאבות וינחם על מה שחשב עשות:

ואו' ויכזב ויתנחם בתוספת וא"ו, כלל בזה ב' הדרגות, א' שאינו איש ולא אדם ועוד לחשוד בו ח"ו דבר שאפילו בנבראים הוא גרעון והוא הכזב והחרטה, ונתכוון בזה שמן הנמנע שיסכים על קללת ישראל עד שיהיו בו ב' דברים איש ויכזב ובן אדם ויתנחם שהגם שהיה ח"ו איש ויכזב עם כל זה לא יתחרט למה שנוגע למה שחשב עשות רצונו באמצעות ישראל, וטעם שפם אחת אמר איש ופעם אחת אמר בן אדם, לפי שהמבטיח להטיב לזולת ישנו בגדר מעלה לזה אמר לשון חשיבות, ובפרט המתחרט על מה שחשב על עצמו אמר ובן אדם:

ההוא אמר וגו'. פשט הכתוב חוזר להאדם, ואפשר לפרשו על הקב"ה על זה הדרך כשרוצה לעשות מעשה אינו צריך למעשה אלא במאמר הוא נעשה, והוא אומרו **ההוא** פירוש האל שהזכיר בסמוך אמר פירוש פעולותיו שעשה הוא אמר ותהי, **ולא יעשה** פירוש לא יצטרך למעשה כאומרו (בראשית א) ויאמר וגו' ויהי כן, וכן אמרו במשנה (אבות פ"ה) בעשרה מאמרות נברא העולם, ואומרו **ודבר וגו'** פירוש וכשהמעשה שנעשה במאמרו אינו כל כך קיים, על דרך אומרם שהיה העולם רופף ורועד דכתיב (איוב כו) עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו ואמרו חכמינו ז"ל (חגיגה יב.) שגער ה' בהם ונתקיימו, והוא אומרו **ודבר** לשון קושי **ולא יקימנה** פירוש ולא יצטרך לקיימנה אלא בדיבורו הקשה היא מתקיימת ומתחזקת:

כִּי הִנֵּה בָרַךְ לִקְחָתִי וּבָרַךְ וְגו'. לפי מה שפירשנו בפסוק (כ"ג ה') וישם ה' דבר בפי בלעם שעשה בפיו דבר רוחני שיפסיק בין פיו לרוח הקודש המדברת, והוא מה שכוונו רז"ל במאמרם (ילקוט) דבר מלאך. אלא שהם נתנו טעם הדבר כדי למונעו מלקלל ושני הטעמים צודקים, וכפי זה נתכוון במאמר **הנה ברך לקחתי** שהרגיש במה שניתוסף בפיו ובלשונו שיקרא ברך. ועוד וברך כי לא שם הדבר בפיו ונשאר הדבר לרצונו של בלעם אלא וברך פירוש מכריחו לברך והגם שהוא אינו חפץ ולהשיבה אינו יכול, והוא אומרו **ולא אשיבנה** פירוש אינו יכול להחזירה:

כֹּאֵל לֹא הִבִּיט אֹן בִּיעֶקֶב. יתבאר על פי דבריהם ז"ל (רע"מ ח"ג רעה) שאמרו כי על ידי חטא האדם נרשם רושם כח הרע באבר שבו עשאו והיא בחינת הפגם המוזכרת בדבריהם ז"ל, ופירוש און הוא כח הרע הנמשך מהעבירה, על דרך אומרו (משלי ל) לא פעלתי און, וכתיב (תהלים קכה) יוליכם ה' את פועלי האון, ולזה אמר **לא הביט און** שהוא רושם המפעל הרע אינו אפילו ביעקב שהן המון העם שיתכנו בשם יעקב שכלם נשמרים מעשות רע, והגם שיטעו מדרך השכל אינו נקבע בנפשם האון שהוא חלק הרע, על דרך אומרו (שיר ד') כלך יפה ומום אין בך פירוש שאין החטא עושה בו מום קבוע אלא לכלוך העובר על ידי רחיצה והדחה, וכמו שרמזו ז"ל (שהש"ר) במה שאמר הכתוב שחורה אני ונאווה יעין שם, ואומרו **ולא ראה עמל בישראל** פירוש אפילו פגם שצריך עמל להעבירו אינו באותם שנקראים ישראל שהם הצדיקים:

או ירצה אומרו לא הביט און הוא חטא המחשבה שגם הוא יקרא און על דרך אומרו (תהלים ס"ו) און אם ראיתי בלבי, שאין ה' מביט אל המחשבה הרעה, ביעקב פירוש שאין עושה ביעקב המחשבה הרעה רושם האון שהיא ענף הרע, ולזה דקדק לומר לשון הבטה שהיא יותר מהראיה פירוש כי הגם כי בראיה ראשונה הוא רואה מחשבה הרעה כשהוא מביט בפנימיות מפעלה אין און, ודקדק לומר **און ביעקב** פירוש שאינו עושה בו החטא שהוא רושם, וזה אפילו בהמון העם אשר בשם יעקב יכונה, וכנגד הצדיקים שבהם אמר **ולא ראה** פירוש אפילו מחשבה בלתי הגונה הנקרא עמל שעמל עמו יצר הרע בכח המחשבה להטותה מדרך השכל והצדיקים לבם חלל בקרבם, והוא אומרו **ולא ראה עמל בישראל**. גם נתכוון לומר שהצדיקים הגם שעושים מצות וכל עסקם בתורה אינם מרגישים שיש להם עמל על דרך אומרו (תהלים עג) עמל הוא בעיני אלא אדרבא כאדם המרויח וכאדם המשתעשע בשעשועים לרוב חשקם בתורה. גם נתכוון על דרך אומרו (משלי ח) אני בינה לי גבורה, כי כשהצדיקים עוסקים בתורה ומתמידים בה אין להם עמל בעסק התורה שאדרבא היא נותנת לו גבורה:

עוד ירצה לומר כי באמצעות ב' הדרגות שיש בישראל אין הקב"ה מקפיד על רשע שבעולם מהאומות ובזה אינו מאבדם גם אינו יגע בבריאת עולמו ובנשיאת עול לכל הדברים הצריכין לעולם, והוא אומרו **לא הביט און** שיש בעולם בשביל יעקב, גם אינו רואה עמל שעמל כביכול בסבילת העולם ובמזונותיו

ובסיפוק צרכיו הכל אינו חש לו בשביל ישראל, והוא אומר **בישראל** בשביל ישראל, וכן תמצא שאם ישראל הולכים בדרך התורה והמצות ה' נותן טובו לעולם וניזונים ונהנים גם האומות יחד, ומעתה המבקשים לעקור אומה זו מבקשים לאבד העולם ויושבו. עוד נתכוון באומרו ולא ראה עמל בישראל כי הצדיקים כל צפופם עושים בו נחת רוח לה' ואינם מיגיעים אותו כביכול על דרך אומרו (מלאכי ב) הוגעתם ה' בדבריכם, ולזה אמר ולא ראה עמל בישראל:

ה' **אלהיו עמו ותרועת מלך בו**. פירוש כנגד ב' בחינות שהזכיר, הנקראים בשם יעקב שהם ההמון עם, והמתכנים בשם ישראל שהם הצדיקים, ה' **אלהיו עמו** הם הצדיקים שעושים מאהבה, לזה אמר ה' שהוא שם החסד לומר שאין עבודת הצדיק לצד הדין אלא אוהב הטוב במה שהוא טוב, ודקדק לומר אלהיו שלא תחשוב שאם ה' מייסרהו ישוב אחר, לזה אמר אלהיו שהגם שייסרהו על משמרת אהבתו יעמוד, וכנגד כת ההמון הנקראים בשם יעקב אמר **ותרועת מלך בו** שהוא ירא לצד המשפט:

עוד ירצה לומר שבח השגתם שלא בחר ה' לשכן שמו אלא עמם, ועוד שעשה בהם כח עליון שיכולין לאבד כל מה שנותנין בו עיניהם כמלך עולם, והוא אומר **ותרועת מלך בו** פירוש אין צריכין שה' יאבד קמיהם אלא בהם עצמן יש הדרגה זו. וכן תמצא שהצדיקים כל מקום שנותנים בו עיניהם להשחית בכל הנבראים הם בעלי היכולת:

עוד יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ברכות סא:) על רבי עקיבא שהיו סורקים בשרו במסרקות של ברזל והיה מאריך באחד וכו', והוא אומר ה' **אלהיו עמו** פירוש מדבק נפשו בה' אלהיו בתכלית החיבה הגם שתרועת מלך בו בשבט ברזל שסורקין בשרו, ואפילו בזמן עצמו שהשבט בו שהיו סורקים וכו' אף על פי כן ה' אלהיו עמו:

כב **אל מוציאם ממצרים**. אמר **מוציאם** ולא הוציאם, הגם שרז"ל אמרו (ברכות לח.) דאפיק משמע והוכיחו מכאן אף על פי כן יותר משמע לשון עבר אם היה אומר הוציאם:

ונראה על דרך אומרם ז"ל (פסחים קטז:) בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, על כן אמרו יודעי פנימיות התורה כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה ונוספים בעם בני ישראל והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים, והוא אומר **אל מוציאם** כי לא יציאה ראשונה לבד אלא בכל שנה ושנה מוציאם כזכר, ונתן טעם **כתועפות ראם לו** פירוש כי ה' מוסיף ומחזק אותם לרוממם ואין קץ לרוממות אשר חשב ה' עליהם עד גדר שלא ישאר שום תערובת הרע בקדושה, והוא אומר **כי לא נחש ביעקב** רמז לבחינת הניחוש גם לבחינת הנקראת נחש שהוא ראש הקליפה ס"מ הרשע הנקרא נחש תעקר ולא ישאר ממנו ביעקב, על דרך אומרם (זכריה י"ג) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, ולא קסם הוא בחינת טומאה למטה ממנה, ואז יהיו ישראל בגדר שלמות המעלה ותהיה מעלתם יותר מן המלאכים, והוא מה שגמר אומר **כעת יאמר ליעקב** וגו' ואמרו רז"ל (מד"ד כאן) שהמלאכים ישאלו לישראל מה פעל אל:

כד **הן עם וגו'**. אמרו הן, על דרך אומרם ז"ל (שבת קיט:) מלאך רע עונה אמן בעל כורחו, שבלעם עצמו אמר הן כן יהיה עם זה כלביא יקום וכארי וגו', ואמרו **כלביא** פירוש קימתו ראשונה אינו כשאר העולם שבתחילה להיותו חסר התלמדות המלחמה לא יעשה גבורות אלא כלביא יקום ויעשה נפלאות, כמו שכן היה שהגם שמעודו הוא שבוי בבית הבור מעונה בסבל אנוש אף על פי כן כצאתו את העיר הפליא עשות בסיחון ועוג, אמר עוד **וכארי יתנשא** פירוש על דרך אומרם ז"ל (שם עז:) ג' כל זמן שמזקינין מוסיפין כח ארי וכו', והוא אומר **יתנשא** שהוא מתנשא ורם בכחו שהגם שיעברו עליו כמה מלחמות לא מפני זה יהיו נחלשים אלא הולכים ומתגברים:

עוד ירצה שמלבד כח אשר עשה ה' בהם עוד יהיה בעיני כל האומות במדרגה גדולה לפחד מהם כאומרו (יהושע ב') וגם נמוגו וגו', והוא אומר **כלביא יקום** זה בערך גבורתו, ובערך מה שיהיה נחשב בעיני העולם **וכארי יתנשא** פירוש יותר ממה שהוא יהיו מנושאים בעיני העולם:

לא ישכב עד וגו'. פי' שאין הלילה מפלט לנוס מפניו כי לילה לפניו כיום יאיר, וצא ולמד מיהושע (שם י') שאמר לשמש שתעמוד ולא אץ לבא וכדומה, והוא אומר **לא ישכב עד יאכל טרף** הא למדת שבזמן שכיבה מתעסק הוא באכילת טרף, ואמרו **ודם חללים ישתה**, לפי שבטבע אנושי כשירבה להפיל חללים תיקר בעיניו נפש הנשארים, לזה אמר אוי להם לאומות כי עם אלה הדם בעיניו כמשקה אשר ישתה ואינו נחשב בעיניהם הדם בגדר הריגה אלא בגדר שתיה, ודקדק לומר **ישתה**, לפי מה

שהקדמנו כי על ידי הריגת עכו"ם נדבקים חלקי הקדושה בעם ה' בסוד כי לחמנו הם (י"ד ט') כמו כן אמר כאן ישתה והבן ורז"ל (חולין לה): למדו מכאן לדם שחשוב משקה:

לכה **גם קב לא תקבנו**. אמר **גם**, וכפל לומר קב תקבנו פירוש לפי שאמר לו בלעם קום בלק וגו' האזינה וגו' ושם רמז לו שהוא חפץ לקלל ומלאך עוקם פיו כמאמרם ז"ל (מד"ר כאן) ג"כ לזה אמר גם קב פירוש מלבד שלא תקללנו בכיוון אלא אפילו להוציא הקללה מפיו בלא זכירת שמם לא תקבנו, מכאן שמתחכם היה בלעם הרשע להוציא מפיו קללה בדרך שלא יענישהו הבורא על זה הדרך שיאמר ארור או מקולל ולא יוציא מפיו שם המקולל והמאורר אלא שבלבו יכוין למה שרוצה, ולטעם זה היה ה' מונעו מלהוציא מפיו קללה ונחתמה בלבו, ואמרו **גם ברוך** לפי שאמר לו בלעם שאינו מברכם מרצונו אלא אנוס הוא לברכם לזה אמר לו אם אתה לא תקלל לא תתחייב לברך, וחשב שלא יעקם ה' פיו לברך אלא אם ירצה לקלל, וכפל לומר **גם ברוך לא תברכנו** פירוש אפילו ברכה שאינה כפי האמת ברכה כפי דעת בלעם וכוונתו אף גם זאת לא תברכנו:

כז **וען בלעם וגו' לאמר**. צריך לדעת אומרו **לאמר** כי למי יאמר בלק, אכן נתכוון לומר כי מה שדבר אליו קודם כוונתו לומר לו שכל אשר ידבר ה' בין קללה בין ברכה אותו אעשה, אם כן הגם שלא אקבנו וידבר ה' לברכם אברכם לקיים דבר ה':

כח **לכה נא אקחך**. אמר **נא** פירוש עתה שכבר היה מה שהיה ומה שיש לו לברך כבר ברכם, וטעם שעדיין היה מצפה לדבר שראה ב' פעמים שה' חפץ בברכה לישראל, נראה כי חשב שאפשר שהפינה שעמד בלעם פעם אחד וב' היו אנשים צדיקים מה שאין כן עתה שמשים פניו כנגד כל העם מן הסתם יהיו בהם כת אחת בלתי הגונה וחשב אולי ימצא מקום לקוב משם, והוא אומרו **אולי יישר** וגו', ואמר **וקבותו לי** ולא אמר לקבותו, נתכוין בזה שאין צורך שיישר בעיני ה' לקבותו אלא שיישר בעיני ה' שלא למונעך ואז תקבנו משם:

במדבר פרק-כד

א **וירא בלעם כי טוב וגו'**. ולדבריהם ז"ל (מד"ר) שאמרו בפירוש פסוק כי ברוך הוא שאמר ה' לבלעם לא תברכם, נתכוון לומר על זה הדרך טוב בעיני ה' לברך פירוש ה' שהזכיר בסמוך ואינו חוזר על בלעם כי כבר אמר לו ה' כי ברוך הוא ואינו צריך לברכם, והגם שמצינו שהיה מברכם, זה היה להפך קללתו לברכה, ולפי מה שפירשתי בפסוק (כ"ג ה') וישם ה' דבר בפי בלעם לא בלעם היה מברך אלא מלאך היה מברכם בפיו בהפסק דבר לפיו, ואמרו **ולא הלך כפעם** וגו' פירוש החליט שאין תקוה מה' להסכים להרע לישראל גם לא הלך כפעם וגו' משום שאין תוחלת מהנחשים, לזה נתחכם בעצה רעה והוא **וישת אל המדבר פניו** פירוש לראות מה שהכעיסו במדבר אולי דרך שם יוכל לקלל:

או יתבאר לשון דיבור כדרך שפירש בזוהר (ח"ג רה:) בפסוק אבינו מת במדבר לשון דיבור, והכוונה לפי שכל העשר נסיונות שניסו ישראל את המקום היו בדיבור, על ים סוף, בעגל, במתאוננים, במרגלים, בעדת קרח, מי מריבה וכו' כולם היו חוטאים בדיבור, וחשב כי בכללות ישראל שהיו לנגד פניו ימצאון רבים מכתות המדברים ודרך שם יקלל:

עוד ירצה על פי דבריהם ז"ל (זוח"ב קנז.) שאמרו כי המדבר הוא מקום חנות ס"מ הרשע, ונתכוון לעורר כוחותיו, והוא אומרו **וישת אל המדבר** פניו ששם הוא ראש הקליפה ס"מ וחיילותיו שונאי עם בני ישראל. ודקדק לומר **פניו**, אולי שתתעורר הקליפה באמצעות הכעם כדרך שתתעורר הקדושה בשמחה ובלב טוב, כי כל אחד יתעורר למינו, והוא אומרו פניו לשון כעס על דרך אומרו (שמות לג) פני ילכו שהוא לשון כעס:

או אפשר לפרש הכתוב על זה הדרך **וירא בלעם** כי מי שהוא טוב בעיני ה' ראוי לברך ישראל על דרך אומרו (משלי כב) טוב עין הוא יבורך ואמרו ז"ל (סוטה לח:) לא תקרי יבורך אלא יברך, והכוונה בזה כי הוא להיותו רע עין כידוע לא נתנו ה' לברך כרמוז במאמר כי ברוך הוא, ומזה הרגיש כי נפסל להיותו רע עין והמברך הוא המלאך שמדבר בפיו, לזה חשב שלא ילך כפעם בפעם לקראת נחשים שהוא חלק הרע **וישת אל המדבר** פירוש אשר הוא חונה שם האלהים מקום מחנה שכינה ומרד בשרש נשמתו וחשב שבזה יוכשר להיות טוב ויברך את ישראל, והודיע הכתוב כי לא עשה זה מרצונו ומלבו אלא לפנים הוא שעשה את הדבר הזה שחשב לרמות בוחן לבות, ואולי שדעתו היתה עד שיאמין בו המלאך להסיר חכה מפיו לדבר כחפצו ואז יחשוב מחשבות להתחכם בסדר הברכה עצמה

להרע, כמו שכן עשה כאומרם ז"ל (סנהדרין קה): בפירוש אומרו כנחלים וגו' כאהלים וגו' והיתה רוח הקודש מבטלת מחשבתו ואומרת לא כמו שאתה חושב וגו':

ב וישא בלעם וגו'. הוצרך לומר וישא, גם הוצרך להזכיר שמו ולא סמך על זכרונו בסמוך, לפי מה שקדם לנו שישראל היו מסובבים בעננים ולא היתה עין שולטת בהם, לזה אמר שנשא בלעם וגו' פירוש נשא נביאותו כי הוא היה נביא אומות העולם ומחזה נבואה יחזה, ולזה דקדק לומר בלעם לרמוז נשיאות עין שאינה בזולתו אלא בו ובזה העיר שבמחזה הנבואה הכתוב מדבר, ובזה השיג לראות ישראל שהיו נסתרים בענני הכבוד:

וירא וגו' לשבטיו ותהי עליו וגו'. פירוש שראה בהם ב' עינים גדולים א' שוכן כל שבט ושבט בפני עצמו, ב' ותהי עליו וגו' שהיתה שורה שכינה על כל שבט בפני עצמו מלכו בראשו, והטעם שכל שבט יש לו הדרגה בפני עצמו, או לצד הזכות שיש לאחד יותר מחבירו, או לפי המנין, גם רמז בקשר ב' דברים על פי דבריהם ז"ל (ב"ב ס). שאמרו שבאמצעות שנסדרו ישראל בדרך זה כל שבט בפני עצמו שכנה עליהם שכינה ונעשו מרכבה לה, והוא מה שדקדק לומר **ותהי עליו רוח אלהים**:

ג וישא משלו וגו' נאום בלעם וגו' נאום וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר **וישא משלו**. עוד מה צורך לומר **נאום בלעם** פשיטא כי פיו המדבר, עוד למה הוצרך להודיע שם אביו כאן, עור למה הוצרך לסמן עצמו בסימנים שבגופו, גם במאמר שומע וגו' מה נתכוון בזה, ואם לשבח עצמו למה לא שבח בפעם ראשונה. אכן לפי שעד עתה היה מדבר מה שישים ה' בפיו הפך רצונו שהדיבור היה יוצא מפיו בעל כורחו ועתה רצה שיסכים הוא על הדברים היוצאים מפיו כאלו הוא אומר אותם מרצונו הפשוט, וכוונתו בזה גם כן שאם יקלל יבא כח המברך ויברך אבל אם יברך לא יברך כח המברך, ומה גם לפי מה שפירשתי בפסוק וישת אל המדבר פניו וגו' בפירוש ב' שנתכוון להכשיר עצמו לברך ישראל, יתיישב הכתוב על זה הדרך **וישא משלו** פירוש המשל שהוא ממנו ומדעתו, ובזה יתיישבו דברי רז"ל (סנהדרין קה): שאמרו שהוא אמר כנחלים וגו' בקש לכנותן כנחל שפוסק בימות החמה וכו' ורוח הקודש משיבתו לא כמו שאתה חושב אלא נטיו פירוש כנהר שאינו פוסק והולך, כאהלים פירוש שהם מטולטלים ונעקרים ממקומם ורוח הקודש משיבתו נטע ה' וגו' וכן כל דבריו הם ברכה שפנימיותה קללה, ואם הם דברי רוח הקודש למה תאמר דבר שיש בו דופי, אלא ודאי שהם דברי עצמו:

ולזה אמר **וישא משלו ויאמר נאום בלעם** פירוש דברים אלו הם משלי ואינם כשאר הדברים שקדמו שלא היו ממני, ופירש מי הוא המדבר דברים אלו כדי שיוחקו לעולם מי בעל דברים, ואמר ג' סימנים כדרך אומרו במשנה (פאה פ"ז מ"א) כל זית שיש לו שם וכו' בשמו ובמעשיו ובמקומו, כנגד בשמו אמר **בנו בעור**, ואמר בנו ולא אמר בן לומר שהיה אביו למטה ממנו וראוי להיות במדרגת בנו לגבי בחינת ההשגה, או אפשר לומר שלא היה לבעור אלא בלעם לזה אמר בנו פירוש יחידו של בעור, ולכשתמצא לומר שהיו לו אחרים אמר שכולם נחשבים כאין לפניו כאלו אין לו כי אם בלעם, כנגד מעשיו אמר **הגבר שתום העין** שהיה ניכר במעשה עיניו שכל מקום שהיה מסתכל בעיניו היה לוקה, ולכן היה סותם עינו הרעה לבל יזיק, ואפשר שהיתה לו עין השמאלית מיוחדת לזה, ואם נפרש שתום העין הוא לשון פתיחה ירצה שהיה מסומן בפתיחת עינו להרע, כנגד מקומו אמר **שומע אמרי אל** שהיה עומד לנס עמים ואין אדם אחר עומד במקום זה של נבואה:

עוד ירצה בהעיר למה אמר ג' פעמים נאום ולא הספיק באחת. אכן לפי שיש בבלעם ג' הדרגות מכוחות הנעלם. א' כח שבא בבריאתו אשר פעל בו המוליד. ב' אשר קנה בכח מעשיו כי האדם ימשוך לנפשו כחות כפי המפעל ממנו. ג' אשר הקנהו ה' לסיבה ידועה להיות נביא לגוים כדי שלא יתרעמו האומות כאמור בדבריהם ז"ל (מד"ר ריש פ' זו), ונתכוון בלעם לומר דבריו בהסכמת כוחותיו יחד, כנגד כח הבא מכח המוליד אמר **נאום בלעם בנו בעור**, ודקדק לומר בנו ולא אמר בן כי אז היה נשמע שמציין מי ילדו והוא נתכוון לומר על החלק שבו ממה שהוא בנו ולא על מה שיש בכחו הן היום. וכנגד חלק אשר קנה בכחו אמר **נאום הגבר** פירוש הגבר מה שקנה בהיותו גבר מעצמו, גם רמז לתעצמותו מלשון גבורה, שתום העין שפקח עיניו כאומרם ז"ל (זוח"ג רח). שהיה הולך אצל עזא ועזאל ושם קנה כחות הטומאה ונתפתחו עיניו בנסתרות ובמופלאות אחר כמה יגיעות כאמור בדבריהם כמה יגיעות צריך לדבר, וכנגד כח שבו אשר הקנהו ה' לסיבה הידועה אמר **נאום שומע אמרי אל**, וכפל לומר **אמרי אל ומחזה** וגו' כנגד ב' פרטי השגה. א' כשהיה בא לו הדיבור לאזניו. והב' כשהיה נגלה אליו, וכנגד שניהם אמר **נופל וגלוי עינים** פירוש כשהיה חוזה מחזה שדי היה נופל וכשהיה בא לו הדיבור ושומע באזניו לא היה נופל אלא היה גלוי עינים:

ה מה טובו אהליך וגו'. פירוש לפי שיש בישראל כת שקובעים עתים לתורה, וכת שעוסקים בה יתד התקועה, כנגד בעלי עתים אמר מה טובו אהליך יעקב כאהל זה שאינו קבוע, וכנגד כת התקועה אמר משכנותיך ישראל:

עוד נתכוין כנגד ב' זמנים א' שהיו במדבר שהיה ה' ביניהם באהל דכתיב (שמות כו) ועשית וגו' לאהל על המשכן וכנגדו אמר מה טובו אהליך, ב' שהיו בו בישוב דכתיב (מ"א ח') ה' אמר לשכון בערפל וכנגדו אמר משכנותיך ישראל, ואמר לשון רבים לפי שיש הדרגות באהל אהל מועד משכן לפנים מן הפרוכת:

ו כנחלים נטיו וגו'. רז"ל (סנהדרין קה:) דרשו בזה הרבה דרשות ואפשר לפרש הכתוב על זה הדרך שהכתוב מדבר כנגד ד' כתות הצדיקים שבעם ה'. א' הוא כשמואל הנביא שהיה מסבב כל ארץ ישראל ללמד ישראל תורה ומצות בכל שנה ושנה כאומרם ז"ל. (שבת נו.) ב' כת הצדיקים הקבועים לתלמוד תורה ללמוד ולהורות משפט והיא כת העומדת בלשכת הגזית העוסקת בתורה ובהוראה כידוע, והיא בגדר הראשון עצמו אלא שהמבקש ה' יבא אליהם מוסיף עליהם שמואל שהוא היה מסבב להורותם. ג' כת הלומדת תורה לשמה לעצמה להשכיל ולהבין אמרי נועם, יתירה עליה כת הראשונה שלומדת ומלמדת. ד' היא כת המחזקת ידי הלומדים ויוצאים למלאכתם למצוא טרף אדם, וכנגד ד' כתות אמר ד' דמיונים, כנגד כתו של שמואל אמר **כנחלים נטיו** שהם עושים כנחל הזה שנטל מימיו ממקום למקום ולשתות ממנו כמו כן כת זו שטורחין בעצמן להשקות צמא למים חיים, וכנגד כת ב' אמר **כגנות עלי נהר** כגן הזה שהוא נטוע וכל הרוצה ליהנות יבא ויהנה, גם מוליכים פירות ממנו וזנים הרחוקים כמו כן הם כת נטועה בלשכת הגזית וכל הרוצה ליהנות יבא ויהנה, גם פירותיהם הולכים למרחוק שהבאים לשם מתחכמין מהם ויוצאים להשקות צמאי תורה, וכן כתיב (ישעי' ב) כי מציון תצא תורה וגו', וכנגד כת הג' הלומדין לעצמן ואין בהם כח להשפיע לזולת אמר **כאהלים נטע ה'** כיעקב איש תם יושב אוהלים ללמוד לעצמו, ואמר לשון נטיעה כנטיעה הזאת שכל שהיא מתישנת מוסיף שרשים ואחיזה בניקתה כמו כן לומדי תורה כל זמן שמאריך בעסק התורה תוסיף להשתרש נפשו בה, וכנגד כת הד' אמר **כארזים עלי מים** ארזים רמז לעשירי עם בעלי קומה בעלי כח וגבורה בעולם הזה אבל אין עושים פירות בתורה לפי שאינם לומדים בתורה:

וכבר כתבתי בכמה מקומות כי פרי התורה הוא לבדו יקרא פרי. ועיין מה שפירש בזוהר (ח"ג רב.) בפסוק לא תשחית את עצה וגו' ממנו תאכל וגו' שהכתוב רומז לבעל תורה שהוא עושה פרי וכו' יעוין שם, ואמר **עלי מים** שחוזקם גם כן הוא עלי מים שהיא התורה לפי שמחזיקים ידי האנשים הלומדים בתורה שנמשלה למים ויהנו מהמים עצמם, כי המחזיק ידי לומדי תורה חולק עמהם שכר כידוע, והכוונה בכל המאמר לומר שכל ישראל עומדים בשורש הקדושה זאת התורה ואפילו העוסקים בענין עולם הזה:

ז יזל מים וגו'. הכוונה על פי דבריהם (שמו"ר פכ"ח) כי כל איש ישראל קבל מסיני חלק בתורה, ולזה רמז מורשה ודרשו (פסחים מט:) אל תקרי מורשה אלא מאורשה, ואמר כאן כי כל מה שמחדשים בתורה הוא מדליו ממה שדלה דלה משה שהכל רמוז בתורה שבכתב:

ואמר לשון **דלי** לומר כי בערך פינה (בינה) הגדולה אשר עתיד ה' לגלות לישראל בסוף הדורות בימי מלך המשיח שהוא שער החמישים של בינה כל המ"ט הם בגדר דלי בערכו, ואמר כי הגם שעתה הוא דלי זרע ישראל יזכה לקחת מים רבים שהוא שער הנ', והוא אומר **וזרעו במים רבים**:

ואמר **ירום מאגג מלכו**. כאן גילה מלכות ישראל הקיימת שהתחילה מאגג שהיא מלכות עמלק, ראשונה שעשה שאול ומשם נפסקה מלכות שאול ונתנה לרעהו הטוב שהוא דוד, וטעם שכינה התחלת מלכותו מאגג להעיר סיבת הדבר שהיה מצד אגג פירוש שהניחו שאול חי ולא הרגו, כאמרם ז"ל (מגילה יג.) שבאותה הלילה השריץ אגג זרע עמלק, וזה סיבה לעקירת מלכות שאול ולרומם מלכות בית דוד, **ותנשא מלכותו** היא מלכות המשיח שהוא דוד, דכתיב (יחזקאל לז) ועבדי דוד מלך עליהם ירום ונשא מאוד כאמור בישעיה (נב):

עוד ירצה באומרו **ירום מאגג** שתחילת פעולת מלך המשיח היא מלחמת עמלק שכל עמלק בא מאגג כידוע, ואמרו ז"ל (תנחומא ס"פ תצא) שאמר הקדוש ברוך הוא אין הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק ותנשא מלכותו על כל העולם:

ח **אל מוציאו ממצרים וגו'.** פירוש על דרך אומרם ז"ל כי בצאת ישראל ממצרים בררו כל נצוצי הקדושה שהיו בקליפת מצרים, וכבר הקדמנו שתוקף הקדושה היא כשמבררת ענפיה, והוא אומר **מוציאו וגו' כתועפות ראם לו** פירוש לעם, ולזה גם כן רמז במאמר יאכל גוים צריו שהאכילה היא להוציא ניצוץ הקדושה שבו ותהיה נכללת בנפש ישראל בסוד (משלי יג) צדיק אוכל לשובע נפשו, ואומר **ועצמותיהם** פירוש ואפילו בחינה המתעצמת בהם יגרם אותה, ואומר **וחציו ימחץ** יתבאר על דרך אומרם ז"ל (תנחומא פ' בשלח) בפסוק (ישעי' כד) יפקוד ה' על צבא וגו' שאין הקב"ה מאבד אומה למטה עד שפוקד על שר שלה למעלה, והנה כשהאומה נחלשת לבד לא יאבד השר למעלה אלא ישפילנו ה' וכשהאומה יארע לה כסדום ועמורה אז יאבד שרה למעלה, והוא אומר **וחציו** פירוש כח מערכתם שהם חצים הלוחמים בעדם והם השרים, **ימחץ** על דרך אומרם (תהלים קי) מחץ ראש על ארץ רבה שיאבדו כח שריהם מלמעלה, ואם נפרש ימחץ לשון טבילה ורחיצה יכוין לומר שאין זורקין חץ שאינו נתקע בהם ונטבל בדמם:

ט **כרע שכב וגו'.** פירוש אפילו בזמן שכרע פירוש שאינו חוגר כלי זיין ולא עומד למלחמה אלא כורע ויושב לו, ולא זה בלבד אלא אפילו שכב שאינו מרגיש בבאים עליו אף על פי כן אינו חושש כי מי הוא זה שיתקרב אליו להקימו, ואומר **וכלביא** כפל ההדרגות כנגד ב' כתות שבישראל זו למעלה מזו כמו שכתבנו למעלה שהם הצדיקים והב' י נוני ס:

מברכיך ברוך וגו'. אמר **מברכיך** לשון רבים וברוך לשון יחיד, לא רצה לברך אלא אחד, ונתכוון על עצמו ורעה עינו בשאר המברכים, ואמר **אורריך ארור** נתכוון לומר שאין כל אורריו ארורים, ובא למעט עצמו מהארירה, ואולי כי לרעה נתכוון על זה הדרך מברכיך יתקיימו דבריו ותהיה ברוך, ואורריך יתקיימו דבריו ותהיה וגו', והערים הרשע בזה לקיים אם יקללם אחר כך, ולזה הקדים מאמר ברוך לארור להעמידם בארור חס ושלו, וה' השיב גמולו בראשו ונתקיימה בו הקללה ונתארר בעולם הזה ובעולם הבא כאומרם ז"ל (סנהדרין ז.) בלעם אין לו חלק לעולם הבא:

י **יחר אף וגו' ויספוק וגו'.** פירוש חרה אפו ושכך רוגזו בספיקת כפיו:

ברכת ברוך. פירוש ברכת ברכה שאין בה קללה והראיה שאמרת מברכיך ברוך ואורריך ארור, ולפי מה שכתבתי שכוונתו להרע, לא הרגיש בלק בכוונה זו:

יא **ועתה ברח וגו'.** גזר עליו ד' דברים, אחד שלא יתעכב אלא ילך באותה שעה והוא אומר **ועתה**. ב' שילך במרוצה כבורח והוא אומר **ברח**. ג' שלא ילך אחר עמו ללותו אלא הוא לבדו והוא אומר **לך**. ד' שלא ילך מעיר זו לעיר אחרת מערי מואב או מדין אלא למקומו פתורה והוא אומר **אל מקומך**, ולפי שכל זה הוא זלזול לבלעם והוא הפך מה ששלח לו (כ"ב י"ז) כי כבד אכבדך מאוד, לזה אמר לו אמרתי כבד וגו', ואומר **והנה מנעך ה' מכבוד** פירוש כל מה שעשה ה' שלא הניחך לקללם אינו אלא לתכלית דבר זה שהוא למנעך מהכבוד, וסתר בלעם טענתו כי שקר בפיו **הלא גם למלאכיך דברתי** וגו' פירוש ואף על פי כן סברת וקבלת ושלחת לי כי כבד אכבדך, וכפל לומר מלאכיך אשר שלחת ולא הספיק באומר מלאכיך ומובן הדבר שהוא שלחם, נתכוון במאמר **מלאכיך** על המלאכים הראשונים, ואומר **אשר שלחת** נתכוון אל מלאכים ששלח פעם ב', ואומר **לאמר** פירוש לא דברתי הדברים לבד אלא צויתים לאמר לך:

יד **ועתה הנני וגו'.** פירוש הנה הוא מוכן לקיים גזירת מלך ללכת בעת ההיא, ואמר לשון יחיד כנגד מה שרמז לו בתיבת לך כמו שפירשתי, ואמר **לעמי** כנגד מה שאמר לו אל מקומך, אבל כנגד פרט הבריחה לא הודה לו כי לא חש לירא ממנו כי כשפן גדול היה, וצא ולמד (מד"ר) כמה נתעצמו עמו עם בני ישראל בהריגתו ומכל שכן זולתם שלא יוכלו עשות עמו רעה:

אשר יעשה וגו' באחרית וגו'. פירוש לפי שרצה לגלות לו שישראל יאבדו ויקעקעו ביצתם של מואב, וגם בלק אפשר שהיה רואה דבר זה בצפור כי עם בני ישראל ימחץ פאתי מואב, לזה אמר לו כי מה שיעשה העם הזה לעמך יהיה באחרית הימים, וטעם שהוצרך להודיעו דבר זה, לפי שבא ליעצו עצת הפקרת בנותיהם כאומרם ז"ל (סנהדרין קו.) בפירוש אומר לכה איעצך, לזה חש שיאמר איך יתכן שיצאו נשיות לעם בני ישראל הבאים לאבדם הלא כל היוצא ידקר, לזה הודיעו כי לא ירעו ולא ישחיתו עם הזה לעמך ויכולין נשיותם לצאת למחנה ישראל לעצתו, ודקדק לומר **לעמך** לומר דוקא לעמך שהם מואב שהיה מלך עליהם הוא שלא יעשו להם דבר אלא באחרית הימים, ולמעט בלק כי פתע ישבר, וכמו שכן היה דכתיב (פ' ל"א) ואת מלכי מדין וגו' והוא אחד מהם כאומרם ז"ל (במד"ר פ"כ):

{טז} וישא משלו וגו'. פירשתי למעלה (שכל דבריו אינם אלא דרך משל, וגם לפי מה שפירשתי שם יכול להתפרש גם כן כאן):

{טז} אראנו ולא עתה וגו'. כפל הדברים במלות שונות, גם כפל לומר **דרך כוכב** וגו' **וקם שבת** וגו' גם כפל לומר **ומחץ** וגו' **וקרקר** וגו', כל הנבואה במלך המשיח נאמרה, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (סנהדרין צח.) שאמרו בפסוק בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה, והוא רחוק מופלג, וזה לך האות הן אנו בתחלת מאה הששית לאלף הששי, וכנגד ב' קצים אלו דבר הכתוב, כנגד אם זכו אמר **אראנו** פירוש לדבר שאני עתיד לומר אבל אינו עתה בזמן זה אלא בזמן אחר ויכול להיות שאינו רחוק כל כך, שאמרו ז"ל (דב"ר פ"ב) אם היו ישראל חוזרים בתשובה כמצטרך היו נגאלים מיד אפילו לא יעבור עליהם אלא יום אחד בגלות דכתיב יענך ה' ביום צרה, וכנגד קץ בעתה אמר **אשורנו** כמו שצופה מרחוק, והוא אומר **ולא קרוב** כי הקץ של בעתה ארוך עד למאד בעונות, ואומר **דרך** וגו' פירוש זאת היא הנבואה שאמר עליה אראנו וגו':

וכפל הענין ושינוי הלשון, יתבאר ע"פ דבריהם ז"ל (סנהדרין שם) שאמרו שאם תהיה הגאולה באמצעות זכות ישראל יהיה הדבר מופלא במעלה ויתגלה הגואל ישראל מן השמים במופת ואת כאמור בספר הזוהר (ח"א קיט. וח"ג ריב:), מה שאין כן כשתהיה הגאולה מצד הקץ ואין ישראל ראויים לה תהיה באופן אחר ועליה נאמר (זכרי' ט') שהגואל יבא עני ורוכב על חמור, והוא מה שאמר כאן כנגד גאולת אחישנה שהיא באמצעות זכות ישראל שרמז במאמר אראנו ולא עתה אמר **דרך כוכב** שיזרח הגואל מן השמים, גם רמז לכוכב היוצא באמצע השמים לנס מופלא כאמור בספר הזוהר (שם), וכנגד גאולת בעתה שרמז במאמר אשורנו ולא קרוב אמר **וקם שבת מישראל** פירוש שיקום שבת אחד מישראל כדרך הקמים בעולם דרך טבע, על דרך אומרו (דניאל ג) ושפל אנשים יקים עלה, שיבא עני ורוכב על חמור ויקום וימלוך ויעשה מה שנאמר בסמוך:

וטעם שיעד גאולת אחישנה שהיא ככוכב ליעקב וגאולת בעתה שהיא עני וכו' לישראל שהם כתות הצדיקים, נתכוון לומר שהמושג לגדר זה של ביאת הגואל ככוכב הוא כשתהיה הגאולה מפאת גדר הבינוני שבישראל שיטיבו מעשיהם ויבא בזכותם, והוא אומר **דרך כוכב מיעקב**, אבל ביאתו בדרך וקם שבת זה יהיה כשלא יטיבו מעשיהם כת הבינונים ולא יבא אלא מפאת כת הצדיקים שבהם, והוא אומר **וקם שבת מישראל**:

עוד רמז במאמר **דרך כוכב** מיעקב על משיח בן דוד הרמוז בכוכב כנזכר, ואומר **וקם שבת מישראל** ירמוז על משיח בן אפרים, והכוונה בזה כי אם ישראל יהיו בגדר שיהיו נקראים יעקב לא יאיר להם אלא משיח בן דוד אבל משיח בן אפרים ימות במלחמה ראשונה שיהרגו רומילוס כאומרם ז"ל (סוכה נב.), אבל אם ישראל יהיו כולן צדיקים שבשם ישראל יתכנו אז אפילו אותו שבת שהוא משיח הבא מאפרים **וקם** פירוש תהיה לו תקומה לפני אויביו ולא יהרגו רומילום. ותמצא שציוו גדולי ישראל (ע"ח שער העמידה) לכוין בתפלתנו כשאנו אומרים לישועתך קוינו וגו' לבקש רחמים על משיח בן אפרים שלא יהיה נהרג במלחמה:

ואומר ומחץ וגו'. יתבאר על פי דבריהם (ב"ר פמ"ד) שאמרו כי ג' עמים אשר אמר ה' לאברהם לבד מהז' שכבר הגיעו לפרק השג יד ישראל הם עמון ומואב ואדום, והם הרמוזים במאמר קיני קניזי קדמוני, והוא אומר **ומחץ פאתי מואב** פירוש המשיח האמור יאבד מואב ולא ישאיר לו פאה בכל זיוותיו, ולזה דקדק לומר פאתי:

או ירמוז שיקדים דוד וימחצם וימדדם ומלך המשיח יאבד פאותיו הנשארים מהם, וכנגד עמון אמר **וקרקר כל בני שת**, ויחסם לשת לפי שהם חשופי שת, ולפי ששםם יש בו מדת בושת אמר וקרקר ולא אמר ומחץ:

או יכוון הכתוב לכללות כל האומות שכולן באו משת ומכללם הם עמון, וטעם שפרט מואב לפי שהם שלחו אחריו ועמהם הוא מדבר לזה ביאר הדברים הנוגעים להם בפרטות. ואם תאמר והלא אין לישראל אלא עשרה אומות ולמה אמר כל בני שת, הוא מה שגמר אומר **והיה אדום ירשה** וגו' ומעתה כל בני שת שבאו לזכותם יטהרו לנו באדום, ולזה **וקרקר כל בני שת** ולא אמר ומחץ כי לא יתאבדו כל האומות לעתיד לבא, ועליהם נאמר בנבואה (ישעי' סה) הנער בן מאה שנה וגו':

יח **אויביו**. פירוש אדום ושעיר, ואומר **ירשה** פירוש שלא תבנה עוד ולא תהיה להם תקומה כשאר האומות שיחיו מהם כאמור, ונתן טעם לפי שהם אויבי ישראל דכתיב (תהלים קלז) זכור ה' לבני אדום וגו' לזה מכתם יתירה על כל בני שת:

וישראל עושה חיל. פירוש באמצעות איבוד אדום ושאר בני שת יעשו ישראל חיל. פירוש אשר בלע ס"מ ושאר העמים יוצאו בולעו מפיו, ולפי שניצוצי הקדושה הם מלוכלכים כשהם תוך הקליפה וכשהם מתבררים ויוצאים ממנה הם נתקנים לזה אמר **עושה חיל** לשון תיקון לחיל אשר היה בלוע בהם:

יט **וירד מיעקב**. ראב"ע אמר שעל יואב הוא אומר, ורש"י ז"ל פירש על מלך המשיח, ודבריו עיקר כי לדברי ראב"ע היה לו להקדים מאמר זה למאמר והיה אדום ירשה שהוא ענין המשיח, ולדברי רש"י ז"ל הגם שכבר אמר וקרקר כל בני שת וכלל כל שיצאו משת בן אדם הראשון, בא לומר שהגם שישארו מהאומות אחר וקרקר וגו' כמובן גם כן ממשמעות וקרקר שלא יאבד כולם כמאמרם ז"ל (פסחים סח.) אף על פי כן לא תהיה ממשלה מהם אלא מיעקב, והוא אומר **וירד** פירוש לשון מלכות מיעקב פירוש מיעקב לבד תהיה, ואומר **והאביד שריד מעיר** פירוש לא מלך לבד הוא שיהיה מיעקב ולא מהם אלא אפילו שריד שהוא ממשלה למטה מהמלכות יאבד מהם ולא ירים מהם עוד ראש:

כ **ראשית וגו' ואחריתו וגו'**. פירוש ראשית גוים שנצטוו ישראל לאבד לא נצטוו תחלה אלא על עמלק שכן כתיב (שמות י"ז) כתוב זאת זכרון וגו' מחה אמחה את זכר עמלק, וזה היה סמוך ליציאתם ממצרים, והיו לוחמים והולכים בו, שאול עשה בו מה שעשה, בימי מרדכי עשו בו ישראל מה שעשו, ואמר **ואחריתו וגו'** פירוש לא יעמוד על פרק סוף הכליון אלא עדי אובד פירוש עד שהמלך המשיח יאבד האומות אז תהיה אחריתו של עמלק להכרית. או ירצה על זה הדרך **ראשית גוים** פירוש ראשית לשון מעלה וחשיבות הוא עמלק לכל הגוים ויהיה עומד במעלה זו עד שיגיע לפרק כליונו, והוא אומר **ואחריתו** פירוש גם כי יהיה ראשית גוים עדי אובד, ויש שבח לישראל שיגיע בידם בפרק גדולתו, וכן אמר **וצים מיד כתיים וגו' וגם הוא עדי אובד** יהיה לישראל למנה:

כא **וירא את הקיני וגו'**. זה יתרו, וכוונת המאמר היא על דרך אומרם ז"ל (ב"ב טו.) איתן זה אברהם, ואברהם היה גר צדק ראשון ועל שמו נקראים כל הגרים אברהם, ואמרו ז"ל (שמו"ר פכ"ז) שיתרו נתגייר, לזה אמר **איתן מושבך** פירוש מושבך הוא כנגד אברהם שנקרא איתן, ואמרו **ושים בסלע** וגו' פירוש ועוד לך ששמת קנך בסלע פירוש קנך הוא בתו שנתן למשה, ויחס משה לסלע לפי שהיה תקיף בתורה ועז מלך, גם סלע ירמוז לתורה כאמור בספר הזוהר (תיקונים כא) ונקרא משה על שמה:

כב **כי אם יהיה לבער וגו'**. פירוש נסתכל בקורות אשר יכולין להגיעו לקיני ואמר עד מה פירוש עד מה יהיה שיעור אשר תבואנה עליו מהצרות, **אשור תשבך** פירוש שישלוט עליו אשור שהוא סנחריב ויוליכנו בשביה:

כג **מי יחיה משומו אל**. רז"ל (סנהדרין קו.) דרשו בזה ב' דרשות יעויין שם דבריהם, ונראה לי הכתוב על פי הקדמה מדברי הזוהר כי סיבת גלויות ישראל הוא לברר ניצוצות הקדושה אשר שם נתונים ביושב הארץ ההיא, והוא מה שרמזו בפסוק (קהלת ח) עת אשר ישלוט האדם באדם לרע לו פירוש לרע לו לשולט כי יתברר ממנו חלק הטוב ויגמר בו חלק הרע שיש בשכנגדו בנשלוט, וכבר הקדמנו פעמים רבות כי בהעדר חלק הטוב מהאדם זה הוא כליונו כי הוא דבר המעמיד והמחיה כי בחינת הרע מת תקרא, ומעתה יכוין הכתוב על זה הדרך לפי שקדם והזכיר שבית אשור הודיעה רוח הקודש מעשה שבית עם קדושו שהם גולים בארצות, ואמר אוי לאומות **משומו אל** פירוש האויב יסובב להם שימת אלה בתוכם כי כל מקום ישים ה' ישראל שמה הם מוציאים מהם כל ניצוצי הקדושה המעמידים והמחיה אותם, והוא מאמר עצמו עת אשר ישלוט וגו' לרע לו של השולט:

כד **ויקם בלעם וילך**. פירוש לא פנה לבית אכסנייתו אלא הלך תכף ומיד, והוצרך לומר **וילך וישב למקומו** ולא הספיק לומר וילך למקומו להעריך שהלך בקומו ולא נתעכב, שאם היה אומר ויקם וילך למקומו היתה הכוונה שמודיעך ב' דברים, א' ויקם, ב' וילך למקומו, ואין ידוע אם בקומו הלך לזה אמר ויקם וילך להעריך שהלך בקומו, ומודיעך עוד שחזר למקומו כאשר אמר לו בלק, ואומר **וגם בלק** הלך וגו' פירוש שלא עמד עמו ללוותו בקומו מלפניו:

עוד אפשר שבלק גם הוא לא עמד עוד במלכותו שם לפי שידעו מואב מדברי בלעם כי עם בני ישראל לא ירעו ולא ישחיתו להם אם כן בהבטל הסיבה יבטל המסובב והעמידוהו ממלוך עליהם והלך לדרכו שבא בו למדין, והראיה ששם נמצא במלחמת מדין ונהרג:

במדבר פרק-כה

{א} **וישב ישראל בשטים וגו'.** צריך לדעת מה צורך בהודעת מאמר זה, ורז"ל (מד"ר ותנחומא) העירו בזה ואמרו כי להודיעך בא כי זה סיבה לזנות וכו' לפי שהמקום מטבעו לעורר טבע התאוה הבהמית, ונראה לפרש שהכתוב יעיד סיבת הזנות שהיתה לפי שיצאו העם לטייל חוץ למחנה ישראל ושם נמצאו בנות מואב, והוא אומרו **וישב ישראל בשטים** פירוש במקום שהיו מטיילים בו חוץ למחניהם, ושטים הוא לשון טיולים כדרך אומרו (יא ח) שטו העם ופירש"י שם וזה לשונו אין שייט אלא לשון טיול, וזה סיבת ויחל העם לזנות:

ויחל העם לזנות אל בנות מואב. אומרו **ויחל** לשון חילול שנתחלל לזנות פירוש לפי שזנו אחרי אלהי נכר, ואמר **אל בנות וגו'** פירוש על דרך אומרם ז"ל (מד"ר ותנחומא שם) שהיו תובעים אותם לעבירה והיו אומרים להם השתחוה לזה וגו' והיו משתחווים אל אשר היו אומרים להם בנות מואב, והוא אומרו אל בנות וגו', ודקדק הכתוב לומר **העם**, לשלול הצדיקים אשר בשם ישראל יתכנו:

{ב} **ותקראן לעם.** הוצרך להזכיר העם ולא הספיק לומר ותקראן להם, נתכוון לומר שקראו לאותם שלא יצאו לשוט מאהליהם הלכו הם אצלם וקראו להם, או ירצה כי מלבד מה שהיו הולכים אחד אחד הוסיפו לקרוא להם שילכו בכנופיא לזבחי אלהיהן וכו':

לזבחי אלהיהן. והגם שאמר (שם) שפעור אין בעבודתו זביחה אלא בהתרזת הלכלוך למול פניו ומן הסתם לא זבחו לו, אולי שהיו עושים שמחה בבשר לכבודו, או אולי שהיו עושים כן כדי להרבות במאכלים להתריז כנגדו בריבוי יציאת הטינוף:

וישתחוו וגו' ויצמד. פירוש זו סיבת השתחוויתו שנצמד וגו'. על דרך אומרם ז"ל (שם) שבעל פעור מאניס ע ובדיו:

{ג} **וישוב חרון וגו'.** הוצרך להשיב חרון גם אחר עשות משפט, לפי שהבית דין של מטה אין מענישים אלא לעושים בעדים והתראה ואם יעשה ה' משפט יגוף גם עושים בלא עדים ובלא התראה וכשיצא המשחית ישחית גם לחושבי מחשבות רע, לזה אמר להם לעשות משפט ובזה ישוב חרון אפו לבל ישחית עובדיה בלא עדים ובלא וכו' וישובו ויחיו:

{ח} **וידקר את שניהם וגו'.** קשה בשלמא דקירת איש ישראל כמשפט ההלכה שקנאים פוגעים בו אבל האשה אינה חייבת מיתה ואינה מצווה, ואם על חששת היותה אשת איש לא היתה נהרגת על הספק, ואפשר שדן בה משפט הבהמה דכתיב (ויקרא כ) ואת הבהמה תהרגו, וכתיב (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים בשרם. ואם תאמר למה לא הרגו ישראל המדינית מקודם כיון שהיו מעם שלא נצטוו עליהם, ואפשר לפי שעדיין לא שלחו להם ישראל קריאת שלום, והגם שלבסוף גם כן לא שלחו להם, זה היה אחר מעשה כי צוה ה' צרור וגו', או אולי שלא היו מכירים אותה וחשבו כי היא מואבית ולא מדינית שהרי לא היו רגילים אצלם להכירם, או היה מלבושם כמלבוש מואב, ואומרו המדינית, הוא דברי הכתוב:

חסלת פרשת בלק